

Themanummer Toekomst van de Groesbeekse landbouw

met oa:

- * Leven in een koeienvlaai
- * Interview Henk Coenen
- * Bloemrijke akkerranden
- * Proeftuin Ooijpolder- Groesbeek
- * Groesbeek weidevogelland?
- * Universele Verklaring van de Rechten van het Dier

GROESBEEKS
milieu
journaal

2002-109/110

kennismakingsprijs 1,50 euro

Verschijningsdatum oktober 2002

Inhoud

Het Groesbeeks Milieu-journaal is een uitgave van de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek en verschijnt driemaandelijks. kosten: minimaal 11,50 euro per jaar. Opgave bij het secretariaat.

REDACTIE

Henny Brinkhof
Niek Willems
Willemijn van Rooij

MEDEWERKERS

Jeske de Bekker
Nel van den Bergh
Peter Paul Jacobs
Henk Eikholt
Henk Klaassen
Raymond Klaassen
Arno van de Kruis
Peter Megens
Mientje Piels
Ferdinand ter Schure
Ben Thissen

SECRETARIAAT

Postbus 26
6560 AA Groesbeek
tel. 024-3971214
gironr. 52.75.384
bankrek. 1174.42305

DRUK

Werkenrode, Groesbeek

OMSLAG

Ingrid Claessen

Voorwoord van de redactie	1
Koeyenvlaai door Niek Willems	2
<i>De Groesbeekse landbouw: feiten en cijfers</i>	6
Natuurgedicht 1. Geurloos Nederland	8
Interview met Henk Coenen: over de toekomst van de landbouw in Groesbeek door Henny Brinkhof	9
Natuurgedicht 2. De regenworm	17
Groesbeek weidevogelland? door Henk en Raymond Klaassen	18
Milieu Rondom door Willemijn van Rooij	22
Bloemrijke akkerranden: wel fleurig maar met weinig natuurwaarde Door Arno van de Kruis en Henny Brinkhof	24
Op stap met Ben Thissen (4) door Ben Thissen en Henny Brinkhof	26
Veranderingen in het buitengebied door Henk Eikholt	28
Natuurgedicht 3: Boeket wilde bloemen	30
Proeftuin Ooyolder-Groesbeek, perspectief voor boer, natuur en recreatie? door Ferdinand ter Schure	31
Hoe kan de proeftuin eruit zien? Door Henny Brinkhof	34
Natuur dichtbij huis (4) door Nel van den Bergh	38
De toekomst van de Groesbeekse landbouw door Henny Brinkhof	40
Wie kent Groesbeek	43
De Aardhommels	44
Universele verklaring voor de rechten van het dier: de uitgangspunten	46
Weet je weetje door Jeske de Bekker	50

Voorwoord

“Boeren zijn de beheerders van het landschap” hoor je vaak zeggen. Dat is een waarheid als een koe want 57% van het totale Nederlandse oppervlakte is boerenland. Beheerders suggereren soms dat ze daar ook goed mee omgaan. Dat echter is nog maar de vraag. De afgelopen 70 jaar is het agrarische landschap sterk veranderd. Nederland is bekend vanwege zijn grote variatie aan landschappen. Denk maar aan het rivierengebied, veengebieden, pleistocene zandgronden, waddegebied, beekdalen en poldergebieden. In al die landschappen werd, afhankelijk van bodem en waterhuishouding op een andere landbouwkundige manier beheert. Dat leidde tot een extra accentuering van die landschappen. Ook de variatie van binnen die verschillende landschapstypen was groot, juist vanwege het landbouwkundige gebruik. Zo had je in Groesbeek op de hoge, droge gronden en in het bekken van Groesbeek droge en natte heides, hooilanden langs de beken, akkerland op de drogere gronden, brede, bloemrijke bermen, houtwallen, hagen, beken, greppels en sloten vol leven. Het beheer van de boer kon toen samengevat als: overal anders maar steeds hetzelfde. Dat leidde tot veel variatie.

Door de sterke mechanisatie, rationalisatie en schaalvergroting vanaf de jaren 1930 ging veel van de variatie verloren. Gronden werden ontwaterd, geëgaliseerd en vooral bemest. Houtwallen en hagen opgeruimd, poelen gedempt. Overal kwam kunstmest en later grote hoeveelheden dierlijke mest, waardoor het voedselarme cultuurland met zijn rijke natuur verdween. Het leven in watergangen verdween of werd eenvormig (eendekroosvlakten) door bemesting. Het ging steeds minder uitmaken op welke bodemsoort je zat als boer. Nederland werd eenvormiger. De boeren deden overal hetzelfde maar steeds anders. Grasland werd regelmatig gescheurd en kreeg niet de kans zich te ontwikkelen. De meeste graslanden zijn eigenlijk grasakkers.

De boeren hebben Nederland eenvormiger gemaakt, ja zelfs soms saai. Ze hebben het landschap slecht beheerd. Dat is niet vreemd, want de primaire taak van de agrariër is het produceren van voedsel, het afwisselende landschap van vroeger was het gevolg van de beperkingen en mogelijkheden die het landschap en de natuur bood. De technische revolutie maakte dat de mens die beperkingen kon ontstijgen.

Nederland is een land geworden met veel mensen en weinig natuur. Daarom is er behoefte aan een aantrekkelijk platteland en is er momenteel een grote vraag naar meer natuur en meer variatie in het agrarische cultuurlandschap. De vergroting van de aantrekkelijkheid van het platteland zal ook leiden tot meer toerisme en recreatie.

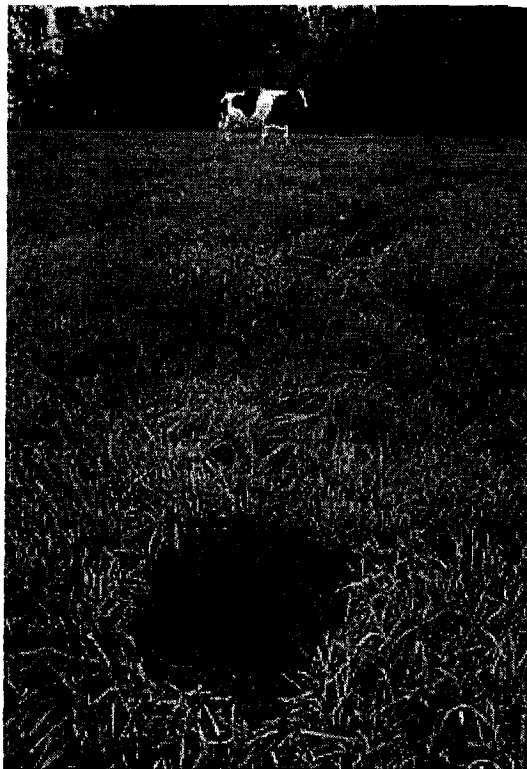
Boeren gaan mee in die behoefte: er zijn agrarische natuurverenigingen ontstaan. Er zijn proeftuinen gevormd die moeten uitzoeken hoe de boeren het best het landschap kunnen verlevendigen. Ook Groesbeek is een proeftuin en heeft een agrarische natuurvereniging: de Ploegdriever. Plattelandsnatuur wordt een product en daar moet voor betaald worden. Een deel zal ongetwijfeld betaald moeten worden door de overheid en een deel zal echter ook betaald kunnen worden door de inkomsten uit toerisme en recreatie, waaraan diverse boeren direct verdienen, doordat zij staanplaatsen op de minicamping verhuren of accommodatie. Het op de kaart zetten van de streek zal ook gunstige zijn voor de invoering van streekproducten uit die streek. Investeren in landschap en natuur zal zich wel eens op termijn dik kunnen terugbetalen.

De redactie

Koeienvlaai

Op verzoek van Henny wil ik graag uw aandacht eens vestigen op de authentiek Groesbeekse koeienflats. Ik ben van nature niet zo poepgeoriënteerd, maar Henny heeft gelijk: een koeienvlaai wordt maar zelden gezien als iets waardevols of interessants, tenzij ze op de Horst "waar schijt de koe" spelen. Toch is de koeienvlaai een cruciaal onderdeel van het (cultuur en natuur)weide-ecosysteem.

Mest staat op dit moment in onze samenleving in een kwade reuk (excuses voor de flauwe woordspeling). De Nederlandse natuur heeft de laatste eeuw ook wel erg veel moeten lijden onder de eutrofiëring en de daarmee samenhangende verzuring die deels(!) veroorzaakt wordt door een overmatig gebruik van meststoffen in land- en tuinbouw.

Voor de uitvinding van de kunstmest (halverwege de 19e eeuw) was dat heel anders. De landbouwproductie liep een beetje tegen z'n grenzen aan en elk beetje mest was waardevol. Door de eeuwen heen had men landbouwgrond bemest met dierlijke en menselijke mest, (stads)vuilnis, beendermeel, as, e.d. en/of de grond vruchtbaar gehouden door wisselbouw en gebruik van vlinderbloemigen, die met behulp van bacteriën in hun wortels mest in de grond brengen.

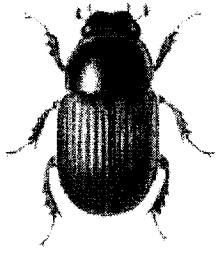
Dat systeem had een leuk voordeel voor de natuur: te arme grond kon niet in cultuur gebracht worden. Denk eens aan de Peel en de Veluwe: enorme stukken Nederlandse "woeste grond" waarmee mensen vroeger maar weinig konden beginnen. Schapen houden, hout oogsten en jagen lijken mij de enige manieren om van woeste grond economisch nog wat te maken. Maar een vetpot kan het nooit geweest zijn en dat betekent dat deze gronden maar weinig door de mens beïnvloed werden.

Een uitvloeisel van die landbouwmethode is ook het prachtige heide ecosysteem dat eigenlijk nauwelijks zonder menselijk ingrijpen kan voortbestaan. Door het jarenlang systematisch weghalen van voedingsstoffen (in de vorm van plaggen) van bepaalde stukken woeste grond werden die grondstukken zo sterk verarmd dat er alleen nog maar heide kon groeien. Die plaggen werden gebruikt om andere stukken land vruchtbaar te maken. De plaggen verbleven dan eerst nog een jaartje in de (pot)stal zodat daar een uitstekende meststof kon ontstaan: heide die humus vormt en mest die de plant voedt.

Dat men echt zuinig was op de mest kun je ook zien aan het gegeven dat stadsafval uit de "randstad" van een paar eeuwen geleden nu terug gevonden wordt tot in Drenthe toe. Het werd per turfschip daar aangevoerd (turf heen, straatmest terug). Ze lieten echt niks verloren gaan: mest was een beperkende factor voor de landbouw, eeuwenlang.

Maar goed, wereldbevolking was halverwege de 19e eeuw dusdanig gegroeid dat de landbouwproductie het eigenlijk net kon bijhouden (door oorlog of misoogst kon er echter gemakkelijk hongersnood ontstaan). Men was intussen aanvullende meststoffen gaan gebruiken, waardoor de landbouwproductie omhoog was gegaan. Maar dat stuitte op een probleem: natuurlijke bronnen van fosfaat en kalium waren er wel, in de vorm van verschillende, hoofdzakelijk minerale, afzettingen.

Maar bij stikstof, het derde element waarvan landbouwgewassen veel nodig hebben, was er een beperking: alleen in Chili waren echt grote hoeveelheden nitraat te vinden. (daar komt de naam "chilisalpeter" voor natriumnitraat vandaan). Om de beperking te illustreren: om explosieven te maken heb je ook veel nitraat nodig. In de eerste wereldoorlog nog werd er daarom door de Brit-

Aphodius is een van meest algemene kevertjes in een koeienvlaai. Hij is gemakkelijk te herkennen aan zijn bruine rugschilden.

ten een zeeblokkade gelegd voor de kust van Chili om de Duitsers af te snijden van deze belangrijke bron.

De Duitsers vonden als antwoord toen echter een efficiënte methode uit om op chemische wijze stikstof uit de lucht om te zetten in nitraat, een bijeffect van die methode (de Haber-Bosch methode) was de uitvinding van echte synthetische mest. Vanaf die tijd is natuurlijke mest een min of meer overbodig of eigenlijk vervangbaar product geworden en is het neerwaarts gegaan met het imago van de paardenvijg, de schapenkeutel en de koeienvlaai.

Tijd voor rehabilitatie, want die doodgewone paardenmop en koeienvlaai zijn het startpunt van een compleet voedselweb!

Als we alleen al kijken naar de directe consumenten van de koeienvlaai, zien we meteen al wormen in soorten en maten en een keur aan insecten. Daarnaast mijten, schimmels, paddestoelen en bacteriën. Als een paardenvijg nog restjes graan bevat komen er zelfs al mussen op af. Als u nog niet overtuigd bent: Ook de edele dagvlinders zullen, omwille van de mineralen, een vochtige koeienvlaai niet links laten liggen.

Deze directe consumenten worden op hun beurt gegeten door zoogdieren zoals vlermuizen, bunzings, vossen, spitsmuizen. Ook vogels zoals de Steenuil, de klauwier en andere insecteneters slaan hun slag. Daarnaast trekt de weelde van de koeienvlaai roofvliegen, loopkevers, roofmijten, paddestoelenmugjes etc. aan. Al deze dieren kunnen op hun beurt weer geparasiteerd worden door sluipwespen,

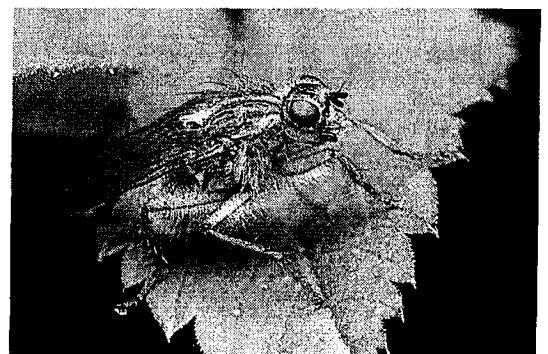
Vlinder drinkt mineralen op een koeienvlaai

Geschubde inktzwam

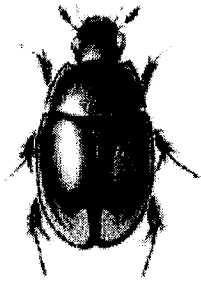
luizen, vlooiën, ingewandswormen en ziekteverwekkende bacteriën. Die laatste 2 groepen natuurlijk juist in de buurt van uitwerpselen, poep is immers hun belangrijkste manier van verspreiding.

Laten we uit de eerste groep een buitengewoon interessante poepconsument pikken. Het wordt niet de bekende inktzwam, hoewel die met z'n wetenschappelijke naam zelfs naar de mest vernoemd is: Coprinus = inktzwam, copros = poep. Het wordt ook niet de overbekende strontvlieg hoewel die zelfs dubbel vernoemd is in z'n wetenschappelijke naam: Scatophaga stercoraria betekent zoiets als "poep-eter van de mest". De strontvlieg is echter slechts voor de helft van z'n leven afhankelijk van de vlaai: de larven eten dan wel uitsluitend mest, maar de volwassen insecten zijn roofvliegen die andere vliegen verschalken.

Strontvlieg

De strontvlieg heeft overigens op het eind-examen biologie in 2000 nog een rol gespeeld: de leerlingen mochten zich buigen over een optimalisatie probleem bij het strontvlieg mannetje. De kern van het probleem was: paringsrijpe vrouwtjes voelen zich het meest aangetrokken door verse mest, echter bij een verse vlaai is ook de concurrentie met andere mannetjes het grootst. Bij een wat oudere vlaai zijn veel minder mannetjes, maar zo'n (k)oude flats trekt weer veel minder vrouwtjes aan. Wat er niet bij vermeld stond, maar wat wel interessant is, is dat de strontvlieg mannetjes nog een machtig wapen hebben in de competitie met elkaar: ze kunnen het zaad van een voorganger "verdringen": 80% van de eieren wordt bevrucht door het laatste mannetje waarmee het vrouwtje paarde.

Sphaeridium

Maar genoeg over de strontvlieg, de diergroep waar we wat nader naar gaan kijken is die van de mestkevers. In Nederland komt een aantal soorten mestkevers voor, de bekendste in Groesbeek zijn denk ik de Paardenmestkever *Geotrupes stercorarius* en de driehoornmestkever *Typhoeus typhoeus*. De eerste is geïnteresseerd in paarden- en koeienmest, de tweede in schapen- en konijnenkeutels.

Qua afstamming staan de mestkevers dicht bij de vliegende herten en de meikeverachtigen, ze behoren allemaal tot de zgn. Bladspruitkevers. Het kenmerk van de familiegroep is het uiteinde van de antenne: daar zit een knots die opgebouwd is uit dunne lamellen die de kever uit kan spreiden (een beetje zoals vingers aan een hand) om meer reukoppervlak te krijgen, of

Mestkever. De lamellen aan de antennen zijn net zichtbaar.

samen kan vouwen om de lamellen te beschermen. Vanwege dit grote reukoppervlak kan een mestkever verse mest op kilometers afstand ruiken!

Bij een Amerikaans familielid van onze mestkevers, hoeft dit niet: die is zo gebrand op verse mest dat ie op de staart van de koe gaat zitten wachten tot het zover is!

De volwassen mestkevers drinken mestvocht om in hun voedsel te voorzien, voor de larve hebben ze echter iets speciaals bedacht: met hun krachtige gedoornde poten graven mannetje en vrouwtje gezamenlijk een gang in de zandige ondergrond (die ze prefereren). Deze gang kan wel een halve meter diep worden. Er kunnen meerdere ingangen aanwezig zijn. Aan het eind van de tunnel worden een paar zijgangen gegraven die als broedkamers dienst doen. De gang wordt altijd in de buurt van een verse mesthoop gemaakt. D'r mag trouwens gerust al een korstje op zitten bij *Typhoeus* en *Geotrupes*.

Bij andere soorten kevers komt het nauwer: *Sphaeridium scarabeoides* en *Sphaeridium bipustulatum* willen alleen verse natte koeienvlaai. Het vreemde aan deze twee is dat het jagers zijn: ze eten vliegenlarven in de koeienmest. Hoe dun moet het dan zijn? Nou, de andere soorten in de familie waar de *Sphaeridiums* uit afstammen zijn waterkevers... en *Sphaeridium* beweegt zich zwemmend voort in de vlaai...

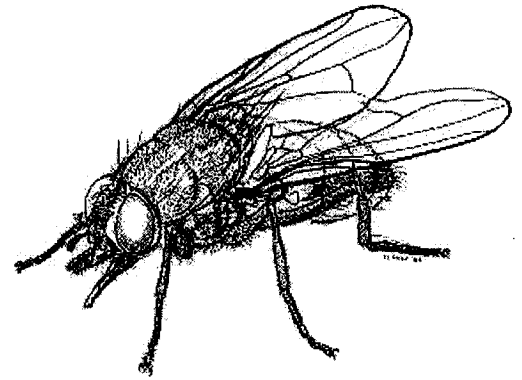
Terug naar *Typhoeus* en *Geotrupes*: als de tunnel klaar is gaan pa en ma mestkever naar de keutels of naar de mesthoop. Daar aangekomen wordt er uit de mest een balletje gevormd. Voor *Typhoeus* is dat natuurlijk wat eenvoudiger, die is gespecialiseerd in konijnen- en schapenkeutels en dat zijn al balletjes. Nu wordt het balletje naar de tunnel gerold en erin getrokken. Eenmaal in de broedkamer aanbeland wordt er een eitje gelegd op het balletje.

Na voltooiing wordt de tunnel gesloten, en gaat het echtpaar een nieuwe tunnel maken of een nieuwe mestvoorraad zoeken. Uit het eitje komt na verloop van tijd een larve van het engerling type. Kennelijk is mest voedszaam, want na een week of drie verpopt de larve en na nog minimaal 3 weken kruipt er een kever uit de pop. Deze wacht gunstige omstandigheden af (een regenbuitje) en graaft zich vervolgens een weg naar boven.

Deze omstandige manier van werken

(waarom niet gewoon een larve in de koeienvlaai, zoals sommige andere mestkevers dat doen?) moet een aanpassing zijn om larvenroof tegen te gaan: er zijn diverse kevers die jagen op larven in mest, en vossen zijn er ook niet vies van, die willen er zelfs nog wel naar graven. Door een ondergrondse kamer te gebruiken op afstand van de mest, wordt roof voorkomen. Bovendien kunnen de mestkevers een groot stuk mest monopoliseren op deze wijze.

Wie wel eens een mestkever heeft gezien, heeft ook vast wel eens gezien dat ze onder de (roodbruine) mijten kunnen zitten. Onderzoek heeft uitgewezen dat dit geen parasieten zijn maar lifters: de mijten liften mee naar de volgende mestbult waar ze de kever verlaten en zich tegoed doen aan aaltjes en vliegenuitwerpselen en eieren in mest.

De steekvlieg Haematobia irritans is een algemene verschijning in de wei.

voor dat grazers meer voedsel tot hun beschikking hebben. Normaal mijden ze de plaatsen met hun eigen poep (verstandig: ingewandsparasieten en hun larven en eieren vindt je daar het meest). Als de poep weg is, is het gras weer beschikbaar.

Hoe enthousiast we ook zijn over de koeienvlaai, je kunt ook teveel van het goede hebben. Recentelijk is aangetoond dat sommige diergeneesmiddelen die aan runderen worden toegediend (antiworm middelen) zo sterk werken dat ze ook nog de insecten en wormen doden die op de koeienflats afkomen. Dit kan tot maar liefst 20.000 mestetende beestjes fataal worden per koeienvlaai.

Omdat een dergelijke vlaai niet meer verteert blijft ie gewoon liggen, wat een weiland wel 10% minder grasoppervlakte geeft. De onderzoeker vond zelfs steenhard opgedroogde vlaaien van wel 4 jaar oud! Uitgaande van 12 vlaaien per koe per dag, kan dit aardig oplopen. Denk daar maar eens aan als je er in staat...

Niek Willems

Mestkever met roofmijten

De natuur profiteerde ooit van de activiteiten van de mestkever, de tunnels maken de bodem luchtiger, en verbeteren de waterhuishouding. De achtergebleven mest maakt de bodem vruchtbaarder. Ammoniak die normaliter in de lucht zou zijn verdwenen, wordt nu in de bodem gevangen. In de tegenwoordige omstandigheden, met alle vermesting en verzuring, is nu eigenlijk een twijfelachtige bijdrage geworden.

Hoe dan ook, de poeper profiteert in ieder geval. Zijn mest gaat onder de grond en parasiteneieren in de mest kunnen daar niet uitgroeien. Ook mooi meegenomen: de steekvlieg *Haematobia irritans* (runderplaa), heeft larven die in mest leven. Als de mest is opgeruimd scheelt dat enorm in de overlast. Daarnaast zorgen mestkevers er-

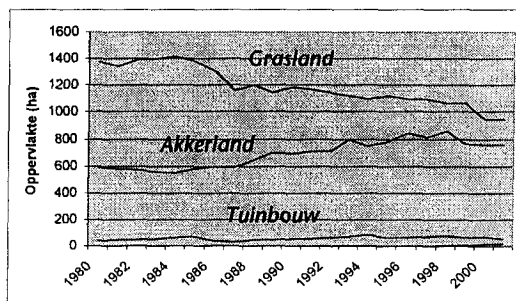
De Groesbeekse landbouw feiten en cijfers

De afgelopen 20 jaar heeft de Groesbeekse landbouw niet stil gezeten. Er is een melkquotum gekomen. We hebben vleeskoeien zien opkomen. Schapen werden een vertrouwd beeld in Groesbeek. Verzuring en bemesting bereikte ook hier in die periode onaanvaardbare niveaus. Om de negatieve gevolgen te pareren is er wetgeving voor gekomen. In onderstaande stuk zullen we de feiten en cijfers voor u op een rijtje zetten. Het CBS heeft de gegevens verzameld van 1980 tot 2001. We hebben die uitgedrukt in grafieken. De tendensen die daaruit af te lezen zijn, zeggen iets over de toekomst van de Groesbeekse landbouw.

Grondgebruik

Wanneer we naar het grondgebruik kijken dan valt op dat de hoeveelheid grasland de laatste 20 jaar gestaag afgenomen is en dat het gebruik van akkerland flink toegenomen is. De oppervlakte tuinbouw steeg langzaam.

Grafiek 5 geeft duidelijk de reden aan voor daling van het graslandgebruik. Wanneer we kijken naar de veestapel, dan zien we dat de hoeveelheid rundvee sterk gedaald is, met meer dan 30 procent. De daling zette zich al begin jaren 80 in en was een gevolg van de quotering van melk dat in 1982 ingang vond. De melkproductie werd aan banden gelegd om de melk- en boterberg van de EU te lijf te gaan. Doordat de koeien steeds meer melk bleven geven, daalde dus het aantal melkkoeien. In feite met bijna 50%. Dat de daling in de grafiek minder extreem is komt, doordat vanaf het begin van de jaren 90 er een groei was in vleesvee. Je zag ineens zoogkoeien en later dikbillen in de weilanden staan. De dikbil, een gefokte spierafwijking, gaf extra vleesopbrengst. Hun aantal is overigens ook weer wat teruggelopen omdat de vleesprijzen momenteel erg laag zijn, juist een gevolg van die hoge vleesproductie.

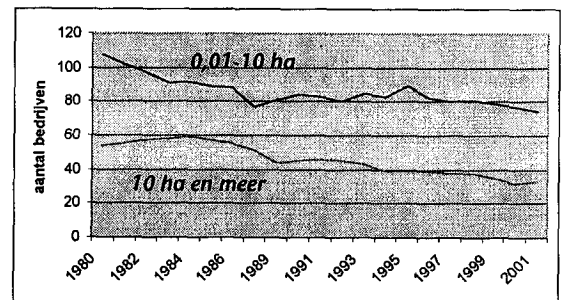

1. Grondgebruik

Bedrijfsgrootte grasland

Wanneer we naar de bedrijfsgrootte van grasland kijken, zien we iets opvallends. Zowel de bedrijven met veel en weinig grasland nemen af in aantal.

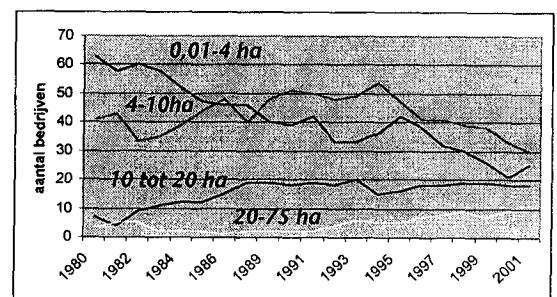
Als we wat nauwkeuriger kijken, zien we dat na de invoering van het melkquotum in 1982 het aantal kleine bedrijven sterk afnam. De boeren moesten bij de invoering ervan 18% van hun productie inkrimpen. Voor veel kleine boeren was dit de doodslag, want ze werden nog kleiner. Na de invoering werd de prijs van melk al snel beter. Het aantal kleine boeren bleef lange tijd stabiel tot 1996 een daling inzette. Die daling zette bij de grote boeren al vanaf 1985 in!

2. Bedrijfsgrootte (grasland)

Bedrijfsgrootte akkerland

Wanneer we naar akkerland kijken, zien we dat het aantal agrariërs met zeer weinig akkerland (tot 4ha) sterk gedaald zijn, en de middelkleine (4-10 ha) tot medio jaren '90 groeiden, maar daarna sterk daalde. Het aantal bedrijven met middelgrote en grote hoeveelheden akkerland verdubbelden, maar ze vormen qua aantal nog steeds een minderheid.

3. Bedrijfsgrootte (akkerland)

Aantal bedrijven en leeftijd bedrijfshoofd

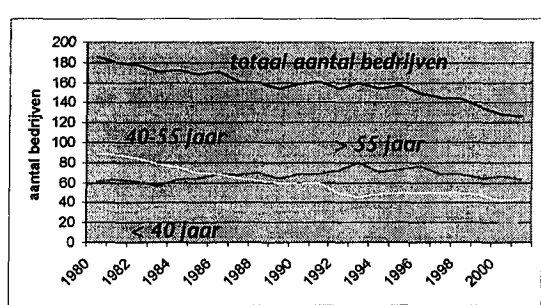
We zien het aantal bedrijven de afgelopen 20 jaar met 30% gedaald is. Wat opvalt is dat het aantal bedrijven waarvan het bedrijfshoofd ouder is dan 55 jaar ondanks deze algehele daling zelfs gestegen is althans tot medio jaren '90. Daarna trad ook hier

een lichte daling op. Het aantal bedrijven met jonge en middeloude boeren is flink gedaald. Dit laat zien dat de Groesbeekse landbouw sterk vergrijsd en dat veel oudere boeren binnen nu en 10 jaar met pensioen gaan. Aan het feit dat een aantal jonge boeren afneemt, kunnen we zien dat het slecht gesteld is met de opvolging. Dat zal grote gevolgen hebben voor de Groesbeekse landbouw. Hoewel een boer op zijn 65ste niet hoeft te stoppen, zullen de meesten het toch rustiger aan gaan doen en uiteindelijk hun grond of melk of mestrechten bedrijf verhuren of verkopen. Er zal dus in de niet al te verre toekomst veel grond vrijkomen. Hierdoor zal de zeer hoge huidige grondprijs gaan dalen. De eerste tekenen dienen zich in het land overigens al aan. In sommige delen van ons land daalt de grondprijs al. De kans is groot dat als die prijs gaat dalen veel (pensioen)boeren eieren voor hun geld kiezen en hun grond gaan verkopen, waardoor de grondprijs verder daalt.

varkens- en kippenboeren en de bouw van Nederlands grootste legbatterij kippenfarm aan de Cranenburgse straat ligt het voor de hand te verwachten dat beide sectoren zullen gaan groeien. De pluimveesector zal waarschijnlijk op korte termijn verdubbelen. Wat ook opvalt is de groei van het aantal schapen. De schapenstand is de afgelopen 20 jaar explosief gegroeid van 356 dieren in 1980 tot 2574 dieren in 2001. De reden voor deze schapenexplosie is gelegen in EU subsidie voor schapen. Het aantal paarden neemt langzaam toe. Het aantal nertsen wordt pas sinds 1990 geteld en is vanaf die tijd toegenomen om eind '90 jaren af te nemen. Nu is er echter weer een aanvraag voor het verlenen van een vergunning voor een nieuwe nertsenfarm in behandeling. Het gaat om 3.000 dieren.

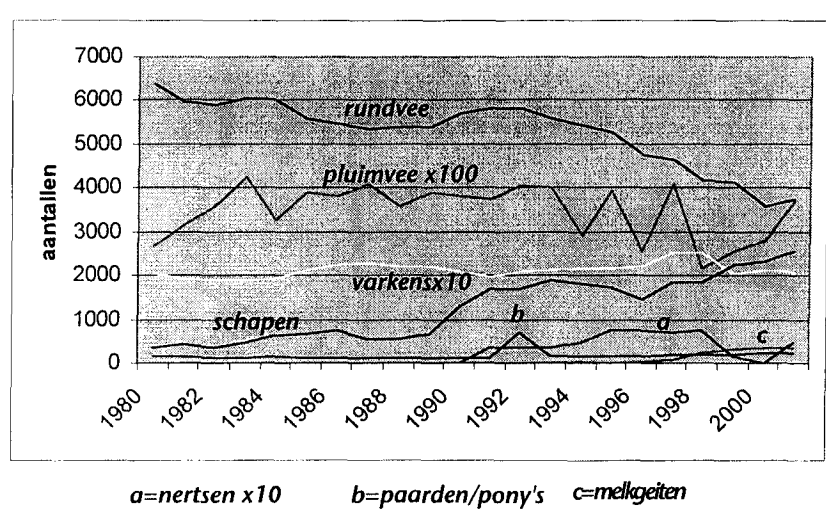
Mestproductie en mestoverschotten
 In Groesbeek wordt door het vee mest geproduceerd. Die mest bevat mineralen. Ze zijn noodzakelijk voor de plantengroei van het gewas op akkers en graslanden. De gemiddelde afvoer van fosfaat door het gewas bedraagt 80 kg per hectare grasland en 65 kg per hectare bouwland. De gemiddelde afvoer van stikstof door het gewas bedraagt 275 kg per hectare grasland en 150 kg per hectare bouwland. Echter wanneer er teveel mest op de bodem komt, kunnen de planten het niet allemaal opnemen. De meststoffen slaan op in de bodem en spoelen eventueel uit en komen zich dan via het grondwater en oppervlaktewater naar de omgeving verspreiden. Nitraat spoelt gemakkelijk uit naar het grondwater. Stikstof kan zich ook via de lucht verspreiden. Dit is de beruchte 'zure regen' Fosfaat zit meer gebonden aan de bodem, maar kan op termijn, wanneer de gehalten te hoog worden ook uitspoelen. Aanvoer van deze meststoffen in voedselarme natuurgebieden, zoals De Bruuk leidt tot het verdwijnen van haar unieke flora. Ook voor het waterleven in beken en sloten heeft aanvoer van mest een negatieve invloed. Tenslotte maakt de aanvoer van teveel stikstof in het grondwater dit ongeschikt als drukwater. In Groesbeek vindt een hoge productie van mineralen plaats. Met name de bio-industrie kan omdat zij meestal geen grond hebben hun mest niet kwijt en verkopen het aan boeren elders in het land die de mest wel kunnen plaatsen.

4. Leeftijd bedrijfshoofd

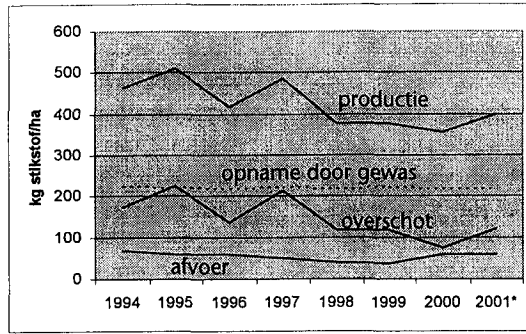
Veestapel

We hebben al gezien dat de rundveestapel sterk gedaald is de afgelopen 20 jaar. Dat geldt niet voor andere sectoren. Het aantal kippen en varkens zijn, ondanks schommelingen gelijk gebleven en gezien het aantal uitbreidingsaanvragen van

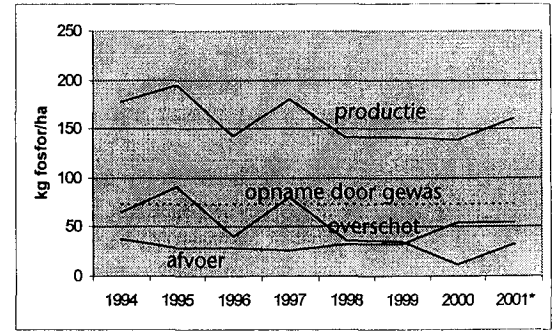

5. Veestapel in de afgelopen 20 jaar

6. Stikstof(links) en fosfaat-balans (rechts) Groesbeek

*voor 2001 is afvoer niet bekend, daarom zijn de gehalten van 2000 genomen.

*voor 2001 is afvoer niet bekend, daarom zijn de gehalten van 2000 genomen.

Wanneer we die afvoer en de opname van het gewas van de totale mineralenproductie aftrekken houden we het overschot over. Wanneer we naar de grafieken kijken, zien we dat de productie van fosfaat en nitraat afnemen en dat daaraan het overschot nauw gekoppeld is. In 2001 zien we echter weer een stijging van de mestproductie en daaraan gekoppeld lijken de overschotten weer toe te nemen.

De gehalten geven een vrij positief beeld van de mineralenbalans van Groesbeek. Echter het gebruik van kunstmest is niet een beeld gebracht door de CBS. Dat hebben ze wel gedaan voor heel Nederland. Uit die gegevens blijkt dat de hoeveel stikstof uit kunstmest ligt in de orde van grootte van 350 kg per ha en de hoeveelheden stikstof en de hoeveelheid fosfor gemiddeld 30 kg/ha. Wanneer we die gehalten meenemen, blijkt het totale mineralenoverschot toch nog steeds aanzienlijk te zijn. De fosfaatgehalten zullen nog makkelijk naar beneden kunnen, want deze stof

hoopt zich alsmaar op in de bodem en het gewas kan langdurig met deze voorraad toe. Voor nitraat ligt dat wat moeilijker. Deze stof spoelt gemakkelijk uit en kan na hevige regelval tijdelijk even te weinig aanwezig zijn voor het gewas, zodat de groei tijdelijk stopt. De totale hoeveelheden nitraat die op het land terecht komen is echter meer dan voldoende voor voldoende groei. Het tijdelijke nitraatprobleem is dus eigenlijk een doseringsprobleem, dat in principe oplosbaar is.

Sommige boeren zijn van mening dat in natte gebieden teveel nitraat geen probleem is omdat in de natte, zuurstofloze bodem het nitraat omgezet wordt in gasvormig nitraat en zo verdwijnt. Op zich klopt dat, maar bij die reactie wordt vaak het giftige sulfide gevormd, dat een grote invloed heeft op voedselarme natte gebieden, zoals De Bruuk.

Henny Brinkhof

Natuurgedicht 1

GEURLOOS NEDERLAND (uit 'Verre vrienden' van Willem Wilmink)

*Waar zijn de geuren van weleer,
van vruchten uitgestald op straat,
de geur van appel en van peer,
van perzik, mandarijn, tomaat?*

*Waar zijn de geuren die weleer
gehucht en stad en dorp ons bood,
de sterke, zwarte geur van teer,
de geur van versgebakken brood?*

*Waar zijn de geuren die weleer
vernomen werden op de boer:
de zeug, de biggen, en de beer,
gekookte schillen: varkensvoer,*

*de geur van dieren die weleer
zich vlug bewogen door het groen,
de haan, die stapte als een heer,
de pauw, de kip en de kalkoen?*

*Het varken kent het erf niet meer,
het pluimvee heeft geen boerderij
maar zit nu bij de pakken neer
in een immense batterij.*

*De geur van mandarijn, tomaat,
de geur van appel en van peer,
de vruchten uitgestald op straat –
waar zijn de geuren van weleer?*

Interview Henk Coenen

Over de toekomst van de landbouw in Groesbeek

1. WIE IS HENK COENEN (INTRODUCTIE)

Henk Coenen is melkveehouder die in de Bruuk woont en samen met zijn vrouw een gemengd bedrijf runt, dat wil zeggen melkkoeien met akkerbouw en een kleine tak vleesvarkens.

Henk is bestuurlijk zeer actief op heel veel terreinen, oa. in de zuivelindustrie (Lid Regioraad Arnhem van Coberco), het waterschap Rivierenland, waar hij algemeen bestuurslid is. Hij is voorzitter van de GLTO-Groesbeek de Gelderse Land en Tuinbouworganisatie. Voorts is hij voor de GLTO landelijk actief. Hij beheert de waterportefeuille, dus alles wat op watergebied speelt is hij landelijk verantwoordelijk. Alles bij elkaar is Henk een full time bestuurder. Daarom heeft Henk ook een medewerker die samen met Henk het bedrijf runt. Zijn vrouw heeft buitenshuis een baan voor drie dagen per week.

Henk een diverse opleidingen gevolgd. Eerst de MAS de Middelbare Agrarische School en daarna 1 jaar de HAS. Doordat echter zijn vader overleed, moest hij daarmee stoppen omdat hij op het bedrijf moest werken, samen met zijn moeder. Wel heeft hij nog diverse avondopleidingen gevolgd: oa SPE 1 en 2 (boekhoudkunde).

Aan het woord: Henk Coenen

ZIJN BEDRIJF

Henk melkt 40 koeien, die jaarlijks 350.000 kg melk produceren. Hij heeft weinig jongvee. Hij vervangt jaarlijks 15% van de veestapel per jaar. Dat betekent dat zijn koeien gemiddeld 6-7 jaar oud worden. Dat is veel want er zijn bedrijven wat de gemiddelde leeftijd slechts 4-5 jaar bedraagt. Dat betekent overigens niet dat alle dieren na vier jaar geslacht worden, maar de selectie is groot. Als een koe in het eerste jaar dat zij melk geeft (op 3-jarige leeftijd) niet goed presteert, wordt zij meteen geslacht. Zo blijven alleen de beste koeien over. Die dieren worden natuurlijk ouder. Henk houdt zijn koeien liefst zo lang mogelijk in leven, vandaar dat de gemiddelde leeftijd van zijn koeien relatief hoog is. Iedere boer heeft een ander fokdoel en dat van Henk is duurzaamheid, dat geldt voor de hele bedrijfsvoering, ook voor koeien. Henk heeft ook 150 vleesvarkens. Verder heeft hij nog aardappelen, bieten, tarwe, snijmais, korrelmaïs en gras. Hij hanteert daarbij een teelschema van 1 op 5. Henk heeft in totaal ongeveer 40 ha grond. Hij is dus vrij extensief bezig, zijn koeien produceren ongeveer 75 kg fosfaat per hectare. Hij voert geen mest aan. Hij probeert die mest zo goed mogelijk te verdelen naar behoefte van het gewas. Dat is een ook doelstelling van mezelf. Hij wil niet biologisch boeren, maar streeft wel naar om met zo weinig mogelijk arbeid zo milieuvriendelijk mogelijk te boeren. Hij heeft een hekel aan schoffelen, maar gebruik wel zo weinig mogelijk chemische bestrijdingsmiddelen, zeker op grasland, want pas in september dit jaar heeft hij een stuk grasland omgeploegd die 23 jaar oud was en waarop in die tijd nooit bestrijdingsmiddel op gekomen was. Nu is het een keer gespoten met roundup en MCPA en komt er nieuw gras in.

2. LANDBOUW EN LANDSCHAP VAN GROESBEEK OVER 20 JAAR EN DE ROL VAN DE BOER HIERIN

Er is de laatste jaren mest- en verzuringswetgeving gekomen, er is wetgeving in uitvoering en op komst mbt dierenwelzijn.

De inkomenssubsidies zullen op termijn verdwijnen.

De veranderingen gaan volgens de ene partij te traag, volgens de andere te snel. Daarnaast is er overheidsbeleid op gang gekomen voor een multifunctioneel platteland. Agrarisch natuurbeheer, recreatie bij de boer, zorgboerderij en winkel bij de boerderij zijn kreten die vaak gehoord worden. Voorts vindt de overheid dat de agrariërs steeds meer maatschappelijk moet ondernemen.

Wat vind je ervan dat de inkomenssubsidies op termijn zullen verdwijnen?

In wezen is het goed dat de subsidie op producten gaan verdwijnen, wat die heeft alleen maar de productie gestimuleerd tot overproductie. Overproductie is niet goed, want die moet dan weer met behulp van subsidie afgezet worden en daarmee verpest je de wereldmarkt en vooral de armere landen die de landbouw aan het opbouwen zijn krijgen dan nooit een faire prijs, omdat je met subsidie onder hun prijs doorgaat. Alleen het systeem zoals we dat in Nederland en Europa hebben, een vrij strenge wet- en regelgeving wat betreft voedselveiligheid en milieu, zal het voor de Nederlandse en Europese boer moeilijk zijn om op wereldschaal te gaan concurreren. Je ziet nu dat de boeren nu meer inkomenssteun gaan krijgen, toeslagen als ze aan vergroeningselementen op hun bedrijf doen, dus als men beheerder van het platteland gaat worden. Dan verpest je de markt niet en beloon je de boer voor beheer en onderhoud van landschap, zeker als die boeren nog overgaan tot het herplaatsen van heggen en houtwallen, zodat allerlei dieren een bestaan kunnen opbouwen in het buitengebied. Vandaag nog in het Agrarisch Dagblad dat vooral jonge boeren veel zien in deze manier van boeren. Ze hebben in de gaten dat ze het niet alleen met de productie kunnen redden in Nederland. Sommige wel. In sommige gebieden, zoals de polders kun je grootschalig landbouw bedrijven, maar een

gebiedje als Groesbeek laat geen echt grootschalige landbouw toe. Daarmee bedoel ik bedrijven van 500 koeien of zo. Dat zou ook een ramp zijn voor Groesbeek. Het grootschalige kippenbedrijf bij de Cranenburgse Straat is een ramp voor Groesbeek, ook voor de boeren. We hebben daar lang tegen gevochten. We hebben niet kunnen winnen.

Verlies werkgelegenheid door schaalvergroting. In Groesbeek is de laatste 20 jaar eenderde van de agrariërs gestopt. De helft is ouder dan 55 jaar? Is dit een zorgelijke ontwikkeling?

Je moet die cijfers in het grotere geheel zien. Net na de oorlog was de landbouw erg kleinschalig. Er werd weinig verdiend. De groei werd flink gestimuleerd. In de '60-'70 jaren was het heel slecht in de landbouw. Toen zijn er heel veel gestopt. Er zijn toen subsidies geweest om te stoppen. Nu zie je weer hetzelfde. In de jaren '80 was het economisch heel slecht. Er is enorm veel subsidie naar de landbouw gegaan. Er zijn plekken waar de boeren 52% WIR premie kregen (WIR is Wet op de Investerings Regeling). In Groesbeek kregen ze 48% WIR om te investeren. Dat was eind jaren '70, begin jaren '80. Je zag dat alle boeren toen ligboxenstallen gingen bouwen. Er moest dynamiek komen en de economie moest gestimuleerd worden. De boeren profiteerden daar ook van. Door zie WIR konden de boeren sterk uitbreiden. Ook al verdiende men niets, men kreeg toch die WIR terugbetaald. Een dergelijke regeling was natuurlijk onbetaalbaar en de premie werd dan ook snel veranderd. Als je dan wat verdiende, kon je de WR met de belasting verrekenen. Dat was al een beetje redelijker. Maar daardoor is de opschaling van de landbouw enorm geworden. In 1982 kwam de quotering voor melk, een reactie op de enorme melk- en boterberg die in Europa was ontstaan door de overproductie. Hierdoor was ook de melkprijs erg laag geworden. De quotering legde een grens aan de productie, iedereen moest 18,5% van zijn productie inleveren. Wie te veel melk produceerde moest een heffing betalen: de superheffing. In een klap ruimde de boeren 25% van hun melkvee op, want ze slachtte natuurlijk de slechtst producerende dieren. In heel Nederland. Ze gevolgen bleven niet uit; de prijzen gingen stijgen en eind jaren '80 bereikte een hoogte van ca. 90 cent per kilo melk. Maar dat is altijd een tijdelijk effect. Want als de prijs hoog is en de melk en kaas duur, dan

gaan springen de ons omringende landen bij de EU daar op in en gaan ze daar meer melk produceren. Daardoor daalt de prijs weer. Men praat nu weer over een quotumkorting, dit keer van 5%. Dit is zeer recent; het gaat nog over plannen. Bij het instellen van het melkquotum zijn er veel boeren mee gestopt. Dat zien we ook nu weer. De afgelopen twee jaar zijn er in Groesbeek 5 grote, goede melkveebedrijven gestopt. Op zich is dat niet erg, maar wat wel erg is, is dat voor de omringende boeren er weinig grond vrijkomt, want de boeren die stoppen met melken verkopen hun land niet, maar blijven daar op verbouwen. Ze leasen vaak hun melkquotum aan boeren in het noorden van het land, werken buitenshuis en op hun bedrijf en halen zo een goed inkomen. De burens profiteren dus niet als een buurmancollega stopt. Hierdoor zijn de noodzakelijke, kleine groeimogelijkheid voor melkveehouders te gering. Dat baart wel zorgen. Iemand die stopt, verkoopt zijn grond niet meer. Pas als hij overlijdt, wordt de grond verdeeld en ev. verkocht. Er zijn momenteel veel deeltijdboeren in Groesbeek en hun aantal neemt nog steeds toe. Ze werken parttime voor de loonwerker of in het bos, op de golfbaan of elders. Die hebben akkerbouw of een paar varkens. Deze bedrijfstakken lenen zich daar goed voor. Als je akkerbouw pleegt, heb je in het voorjaar (zaaitijd) en in het najaar (oogst) veel werk, dan neemt je een paar weken (extra) vrij. In de tussentijd als het gewas toch wel groeit, werk je wat langer bij je baas.

Zijn die deeltijdboeren zeer intensief bezig of valt dat wel mee?

Die deeltijdboeren is de moeilijkste groep voor ons om te beïnvloeden als belangenbehartiger. De fulltime boer snapt tegenwoordig dat hij naast melk of vlees ook landschap produceert en wil aan vergroening van het landschapsbeheer ook meewerken. Dat geldt veel minder voor de parttime boeren. Die wil aardappelen telen zoveel mogelijk productie halen, met zo weinig mogelijk werk. Ze spuiten dus veel met chemische middelen en interesseert zich niet voor agrarisch natuurbeheer. Je zou dit misschien niet verwachten, omdat ze al een inkomen hebben, maar toch werkt het wel zo. Voor agrarisch natuurbeheer en landschapsbeheer heb je meer aan fulltime boeren. Zij zien ook dat landschap ook

markt is.

Verzuring en vermisting.

Het grondwater in Groesbeek is ernstig verontreinigd met nitraten. Ammonium regent als zure neerslag overall neer. Fosfaat hoopt zich op de bodem en op verzuringgevoelige grond dreigt het uit te spoelen naar het grondwater.

Wat vind je van de huidige mest- en verzuringswetgeving. Zijn we er al of moet de wetgeving nog verder aangescherpt worden?

De bodem is verontreinigd met nitraat, zure neerslag valt er, gelukkig wordt die minder zuur anders zou het beleid helemaal niet goed geweest zijn. Wat ik ervan denk is dat de problematiek is opgebouwd in een behoorlijk lange tijd en dat het ook veel tijd zal vergen om de grondwaterkwaliteit die gewenst is te bereiken. We moeten er wel naar streven om de kwaliteit van het water te verbeteren. Wij als agrariërs zijn alleen gebaat bij een goed milieu. Met milieu bedoel ik, goed schoon water en goede grond, waar ik goed op kan produceren. Wat betreft fosfaat. Ik weet niet hoeveel fosfaat er hier in het gebied in de grond zit, dat is heel verschillend. Van nitraat weet ik dat er boeren zijn met waterputten die op verschillende diepten meten, dan komen we ook op nitraatgehalten van 12 milligram en dat is ver onder de 50 die Brussel ons voorschrijft en dan denk ik: is die grond of het grondwater daar verontreinigd of niet. Wij nemen ieder jaar grondmonsters op een kwart van de grond en laten die op magnesium, fosfaat, nitraat en sporenelementen analyseren, omdat we willen weten hoe de bemestingstoestand is. Het baart bij zorgen dat de fosfaatgetal (voor ons onder de 15 ligt op dit moment. Dat wil zeggen dat landbouwkundig gezien is dat vrij laag om nog een redelijk gewas te kunnen telen. Nitraat is altijd een minder betrouwbare meetwaarde omdat sterk fluctueert per seizoen en zelfs per regenbui. Wij verkeren hier in de gelukkige omstandigheid dat we hier op een natte plek zitten. Het nitraat dat hier wegzakt wordt omgezet tot lachgas en verdwijnt dan naar de lucht. Het spoelt dus hier niet uit naar het grondwater. Op de wat drogere zandgrond is dat wel het geval.

Als er strengere wet- en regelgeving komt wat betreft mest, dan kunnen de boeren niet meer kunnen boeren in Nederland. We kunnen niet meer met 1 koe per hectare uit,

Mestinjecteur

een hectare die 80.000 gulden kost en dan het melkquotum er nog bij tellen. Dan is onze positie vergeleken met de rest van de wereld dusdanig dat we dat nooit redden. Ik denk dat we hier en daar waar dat nodig is er een schepje op moeten doen, waar het kan, en waar het niet kan niet. Een bedrijf dat goed draait en goed rendeert kan milieu-investeringen doen, maar als ze niks meer verdienen, kunnen ze niks terugden voor het milieu.

Ik zit er dus heel gemêleerd in. Enerzijds snap ik dat er problemen zijn, anderzijds ze zijn ontstaan in heel veel jaren en we moeten ze ook terugdringen, maar niet zo snel dat de boeren erdoor onderdoor gaan. We moeten proberen de juiste balans te vinden.

De verzuringwetgeving is mij een doorn in het oog. In sommige plekken in Nederland kan men onbeperkt uitbreiden omdat de bodem niet gevoelig is voor verzuring, zoals op klei, terwijl op voor verzuringgevoelige zandbodems er beperkingen gelden.

Natuur en agrarisch natuurbeheer

Milieu-invloeden en wijze van grondgebruik heeft geleid tot een enorme teruggang van de biodiversiteit. de laatste 50 jaar, zowel op het cultuurland zelf als daarbuiten: bermen, open water, bos en natuurgebieden.

Kan de landbouw deze achteruitgang keren?

Ik denk dat de landbouw in Nederland en Europa alleen bestaansrecht heeft als we duurzaamheid hoog in het vaandel zetten.

Bij duurzaamheid hoort ecologie. Terug naar de situatie van 100 jaar geleden is natuurlijk niet reëel, maar ik denk dat we in bepaalde gebieden moeten proberen wat meer natuur terug te krijgen. Snel zal dat echter niet gaan.

Is agrarisch natuurbeheer hiervoor een instrument?

Agrarisch natuurbeheer is een goede manier om boeren bij het landschap en de natuur te betrekken.

Hoeveel boeren zijn lid van de ploegdriever. Wat vinden ze ervan?

Er zijn ongeveer 20 agrariërs lid van de Ploegdriever. Dat lijkt niet veel, maar is het wel, want van de 53 bedrijven die Groesbeek kent, zijn er 15 deeltijdbedrijven en die bedrijven hebben in de regel niet veel oog voor de natuur, zoals we al eerder zagen. Dan blijven er 38 over en daarvan is dus de helft lid, een niet slechte score. Er is dus wel degelijk vrij veel interesse is agrarisch natuurbeheer.

Wat vind je van de proeftuin?

Het is de bedoeling van de proeftuin om op vrijwillige basis nieuwe landschapselementen in Groesbeek te creëren. De grond blijft eigendom van de boeren, die voor de verandering in beheer een vergoeding krijgen. Het is echter nog maar de vraag of je met die elementen meer biodiversiteit kunt bereiken. Wel worden boeren actief betrokken bij natuur en landschap en dat is zeker een pluspunt. Ook bij watergangen en beken zal de aanleg van agrarische landschapselementen een positieve uitwerking hebben op het waterleven omdat er minder mest en bestrijdingsmiddelen in terecht komen.

Wat proef je onder de boeren?

Met name jonge boeren zien wel wat in het idee van het product landschap en natuur. Zij zien dat ze hiermee ook geld kunnen verdienen. Bij oudere boeren en de deeltijdboeren is de interesse veel kleiner. De oudere boeren zitten hun tijd wel uit en de deeltijdboeren hebben geen tijd. De subsidiëring vanuit de EU zou wel eens die kant op kunnen gaan dat die afhankelijk is van de manier waarop de boer met het landschap omgaat. Het is echter ook erg vaag of dat geld er ook komt en of het blijft komen. De overheid is wat dat betreft vaak erg onbetrouwbaar en subsidies houden vaak erg snel op als het met de Rijks financiën wat minder gaat of als de prioriteiten veranderen. Om het te laten slagen moeten er waterdichte financiële afspraken komen. Ook externe financiering is noodzakelijk.

Is het niet zo dat de productie van landschap en natuur van de boeren concurrerend moet zijn ten opzichte wat de professionele natuurbescherming presteert. Een boer alleen rendabel natuur kan produceren als de landschapselementen op plekken gesitueerd worden die kansrijk zijn wat betreft natuurontwikkeling. Daarnaast moeten ze aaneengeschakeld worden, zodat ze formaat krijgen en minder last hebben van randinvloeden en tenslotte moeten ze dienst kunnen doen als ecologische verbindingszone. Op die manier kun je natuur produceren. Om dat te bereiken moeten, is vrijwilligheid niet adequaat. Als drie boeren wel willen en één niet dan wordt dat niet bereikt en wordt die natuurproductie te laag. Dan gaat het dus niet door. Ik pleit voor een kleine ruilverkaveling. Er komt een plan met kans op hoogste natuurwaarde. De boer die niet mee wil doen, ruilt zijn grond zodat plan toch door kan gaan.

Zo'n kleine natuurruilverkaveling zou wel iets kunnen zijn, maar ook die methode levert moeilijkheden op. Zo moeten de gronden van een boer aan zijn huiskavel liggen. Die eis maakt het er niet makkelijker op. De huidige landinrichting kon er overigens ook niet aan voldoen. Ik vind dat realisering van de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) de hoogste prioriteit dient te hebben. Het huidige kabinet heeft echter de gelden die daarvoor gereserveerd waren helemaal geschrapt. Het programma beheer kost teveel geld aan ambtenarij en regeltjes. Het liefst zou hij het hebben dat

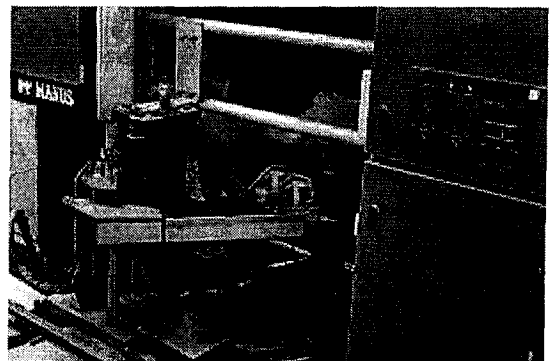
dat geld lokaal besteedt wordt. Dat wil zeggen dat de boeren samen met de milieubeweging het geld zouden besteden. Dan zou het veel effectiever ingezet kunnen worden.

Intensivering van productie heeft geleid tot problemen met dierenwelzijn: bio-industrie, melkvee (toenemende melkgift zet ook welzijn koeien onder druk, koeien blijvend op stal, slijtersziekte) Onder invloed van de consument zien we voorzichtig regelgeving ontstaan mbt dierenwelzijn. Vind je dat ook nodig?

Als een dier geen welzijn heeft, zal ook de boer geen welzijn hebben. Dierenwelzijn is een belangrijk aspect voor duurzaamheid.

Maak je je zorgen over de dierenwelzijn bij melkkoeien?

Iemand die goed voor zijn dieren zorgt, bepaalt de productie. Sommige koeien geven makkelijk 10.000 kg per jaar, andere met veel voeren krap 7.000 kg. De slechte koeien worden opgeruimd. De rest de "goede" blijven en worden oud. De selectie van het jongvee, maakt dat de gemiddelde leeftijd van de melkkoeien laag is. Gemiddeld slechts een jaar of zes. Er zijn grenzen aan de melkgift, soms scheten we te ver door. Een koe moet het makkelijk aankunnen. Er is een duurzaamheidsindex voor de fok van melkvee. Niet alleen melk is daarbij van belang maar ook de bouw van de koe, de uiergrootte etc. In Nederland is dit jaar voor het eerst in 37 jaar de melkproductie niet gestegen. Coberco rekent erop dat hier 35% van de melkveeboeren er mee stopt. Het quotum gaat naar het noorden van het land.

Koe wordt gemolken door een melkrobot. deze koeien komen soms al niet meer buiten, hooguit in weiland vlakbij de stal. 10% van de Nederlandse koeien komen niet meer in de wei.

Wat vind je van de komst van megabedrijven als kippenfarm van Van Deurzen? en de nertsenfarm aan de Ketelstraat?

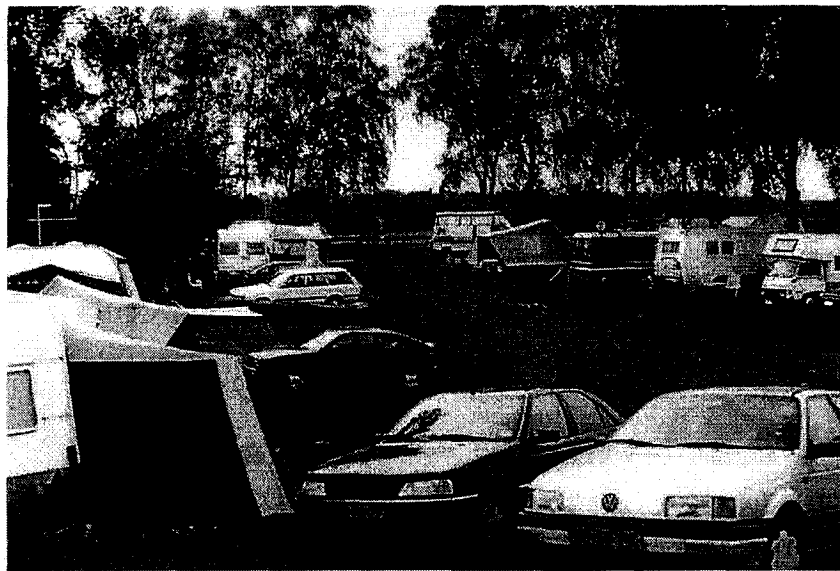
Ik ben tegen mammoetbedrijven. De kippenfarm van Van Deurzen is zo'n bedrijf, die de Groesbeekse bedrijven sterk zal beconcurreren. Het is niet voor niets dat wij tegen de bouw van dit bedrijf geprocedeerd hebben en er bij de gemeente over hebben gepraat. Die wilde Van Deurzen echter niet dwarsbomen. Volgens mij moet hij voor zijn bedrijf een Milieu Effect Rapportage (MER) opstellen. Dat heeft hij niet gedaan.

Tegenwoordig spreekt men veel over het multifunctioneel platteland. Dus dat er op het platteland ruimte moet zijn voor meer activiteiten dan alleen de productie van voedsel. Dat betekent ook dat boeren hun activiteiten dienen te verbreden. Hoe kijk jij aan tegen die ontwikkeling?

Ik denk dat in Groesbeek een heleboel boeren lange tijd boer kunnen blijven. Boeren horen daar in thuis. Daarbij zullen niet alle bedrijven kunnen opschalen naar bijvoorbeeld 100 melkkoeien, maar sommige boeren kunnen met 50 melkkoeien met verbrede activiteit: agrarisch natuurbeheer, recreatie, misschien wat eigen producten verkopen of met arrangementen hun inkomen aanvullen en een bestaansrecht hebben.

In het bestemmingsplan buitengebied van Groesbeek staat echter dat het genereren van neveninkomsten door kamperen bij de boer of huisjes nooit de bedrijfsontwikkeling van zijn buurman niet negatief mag beïnvloeden. Op die manier worden die neveninkomsten toch tegengewerkt.

Minicamping Klein Amerika

Dat ligt aan de regelgeving in Nederland. Die bepaalt dat als er bijvoorbeeld een camping bij een boerderij komt, die boer nooit meer kan uitbreiden vanwege stankcirkels en overlast. Daarom hebben wij ervoor geijverd dat die regelgeving in het bestemmingsplan kwam. Maar dat zal een negatieve invloed hebben op de neveninkomsten. Niet zozeer bij minicampings, want daarvoor geldt dat niet, maar er zal een druk komen van boeren om die camping te vergroten tot meer dan 15 standplaatsen en dan is het een echte camping.

Als je dat toelaat, dan betekent dat dat de boer die er al zat niet meer kan uitbreiden en op den duur gedoemd is te verdwijnen.

Die buurman kan toch wel uitbreiden. Als hij bijvoorbeeld groenlabelstallen bouwt, kan hij meer dieren houden, zonder dat de uitstoot groter wordt.

Dat klopt wel, maar groenlabelstallen bouwen is wel duur en niet rendabel als je een beetje wilt uitbreiden. Dat kan dan niet uit. Je concurrentiepositie neemt af en uiteindelijk trekt die boer dan uiteindelijk op die plek, waar door de komst van die camping zwaardere regels gaan gelden dan toch aan het kortste eind. Dat kan 10 of 15 jaar duren, maar uiteindelijk zal die boer moeten vertrekken.

Er is in Groesbeek plek voor een paar grote bedrijven. Er is plek voor grote pluimveebedrijven en varkensbedrijven. Er is plek voor bedrijven met verbrede landbouw, met minicampings, met agrarisch natuurbeheer of met er is plek voor bedrijven die hun eigen producten verwerken en verkopen, maar als iedereen hetzelfde gaat oen, houden we er met z'n alle geen boterham aan over.

De mogelijkheden zijn er en degenen die er vroeg bij zijn, die wakker zijn, de goede ondernemers dus, die ook eerst al goede ondernemers waren, die redden het dan. Ik heb er belang bij dat er diversiteit blijft in de landbouw en dat er geen mammoetbedrijven komen.

Ik zie een goede toekomst voor familiebedrijven met 100 tot maximaal 150 koeien, dus kleine tweepersoonsbedrijven, zodat de mensen ook een weekend vrij hebben. Je hebt daar natuurlijk weinig invloed op. Je kunt dus alleen wat sturen en zorgen dat de bouwblokken niet te groot kunnen worden.

Recreatie bij de boer

Wat vind je van de mogelijkheden van recreatie bij de boer in Groesbeek?

Groesbeek is rijk aan natuur. Dit maakt recreatie bij de boer tot een kansvolle nevenactiviteit, mits niet alle boeren dit gaan doen. Er zijn vrij veel boeren met een minicamping van 10-15 plaatsen. De boerenkamers zijn ook in opkomst.

Wat vind je ervan dat alleen boeren een minicamping of boerenkamers mogen bouwen en niet burgers in het buitengebied? Is dat geen rechtsongelijkheid?

Er is sprake van rechtsongelijkheid, maar de Raad van State heeft in een vergelijkbaar geval in Zeeland het "alleenrecht" van de boeren bevestigd. De agrariër heeft ook iets extra's te bieden: zijn bedrijf.

Zorgboerderij

Geitenboerderij De Horst is een voorbeeld van een zorgboerderij. Is hier een markt?

Naast de Geitenboerderij zijn er wat meer bedrijven die aan zorg doen. Het is een kwalitatief hoogwaardige zorgverlening. Voor geestelijk gehandicapten is de omgang met dieren vaak erg belangrijk. Toch zijn ook hier financiële problemen. De Groesbeekse Tehuizen, maar daar komen de meeste "zorgvragenden" vandaan, wil er nauwelijks voor betalen, terwijl de begeleiding toch intensief is. Zij hebben in hun eigen instituut al geïnvesteerd in zorg. De extra zorg op de boerderijen is dus niet begroot.

Boerderijwinkel Klein Amerika

Boerderijwinkel

Zie je een ontwikkeling hiervan in de toekomst?

De boeren zullen zich moeten verenigen. De boerderijwinkels die je nu ziet, zijn leuk, maar je kunt niet verwachten dat straks mensen op zaterdag van de ene naar de andere boerderijwinkel rijden. De boeren moeten dus naar de consument gaan in plaats van andersom. Ze moeten bijvoorbeeld aanwezig zijn op plaatsen waar veel mensen komen. De weekmarkt is zo'n plek.

Boer als maatschappelijk verantwoord ondernemer

De consument stelt langzaam hogere eisen aan het buitengebied en de boer. Op termijn zal de agrariër alleen succesvol ondernemer kunnen zijn als hij ervoor zorgt dat hij maatschappelijk verantwoord bezig is. Een positief imago is levensnoodzakelijk voor iedere ondernemer. Zijn de boeren in staat om die omslag te maken?

Dat zal niet makkelijk zijn, maar we moeten proberen evenwicht te bereiken. Ook de consument heeft daarbij een taak. Want aan duurzaam boeren zit ook een prijskaartje en die wil de consument liefst niet betalen. Voor milieukeur aardbei bleek geen markt te zijn. De consument vindt het vanzelfsprekend dat er weinig op gespoten wordt, maar dat is het natuurlijk niet.

Samenvattend?

Is er toekomst voor de boer in Groesbeek?

Er zal altijd en toekomst voor de landbouw in Groesbeek in wat voor vorm dan ook. Er zal altijd gegeten en gedronken worden. Hoe veel boeren er zullen zijn en hoe groot die zullen zijn, daar is niet veel over te zeggen. Dat zal de toekomst leren.

Henny Brinkhof

Natuurgedicht 2

DE REGENWORM (c. buddingh, uit: 'wil het bezoek afscheid nemen?')

*'De alomtegenwoordige'- het is
een epitheton ornans, dat
men zich eeuwen gedacht heeft bij God, maar dat nu
toch beter bij hem lijkt te passen,
die van lang voor welke jaartelling ook
onze aardkost geduldig omploegt.*

*Niet omdat hij zozeer is gesteld op de mens,
(waarom zou hij?), maar gewoon
omdat hij graag bladaarde eet: de een
zijn dieet is de ander zijn brood:
per vierkante meter werkt hij per jaar
zo'n twee kilo humus naar boven.*

*Deze borstelpotige consument
van de eerste orde, die zich
pleegt te baden in de dauw, wat toch nog iets anders
dan ezinnemelk is,
en die, wanneer men hem goed dresseert,
tussen links en rechts weet te kiezen.*

*Een hermafrodiet, maar een die, als men hem
'Go fuck yourself!' toevoegen zou,
het niet deed, al verstond hij ons opperbest:
hij paart zij aan zij met een hij,
die, net als hij, tevens een zij is: ook hier
leidt de liefde tot vreemde kronkels.*

*Als jongen heb ik hem soms gezocht
wanneer ik ging vissen: je trok
een pol gras uit de grond, en daar wriemelde hij
tussen wortels en kluiten, maar meestal
nam ik toch liever deeg van een homp oud brood
met een druppeltje reigervet.*

*Toegegeven: ik zou niet graag anders zijn
dan de heer der schepping, en aan
merels en spitsmuizen gun ik hem best,
maar verder mag hij van mij
wroeten en graven zoweele als zijn hartje
(dat hij niet heeft) maar begeert.*

Groesbeek weidevogelland?

Weidevogels horen helemaal niet in Nederland thuis. Van oorsprong komen weidevogels voor op de Aziatische steppes. De mens in al haar bedrijvigheid heeft echter kunstmatige steppes gecreëerd waar deze vogels zich uitermate thuis voelen: akkers en weilanden.

In Groesbeek zijn akkers en weilanden sinds de 14de eeuw aanwezig. Waarschijnlijk is Groesbeek pas interessant geworden voor weidevogels na twee ontginningsgolven (rond 1650 en 1850), waardoor er een groter landbouwgebied ontstond. Begin twintigste eeuw is pas het laatste stukje aan 'woeste gronden' omgezet in akker en weiland, het huidige Dennekamp. Wanneer de eerste broedparen zich gevestigd hebben is niet bekend, maar de Thé Sluis herinnert zich buitelandse Kieviten op de hoek Boerensteeg/Dennekamp van de periode net na de Tweede Wereldoorlog. Deze hoek stond later bekend als 'den Kievit', wat aangeeft dat de soort daar toentertijd algemeen voorkwam.

Er is nooit een gedegen inventarisatie gemaakt welke soorten weidevogels in welke aantallen in het Groesbeekse voorkomen. De verwachting was dat er een handvol Kieviten zouden broeden, en misschien nog ergens een scholekster. In 2002 is er voor het eerst een volledige inventarisatie gemaakt van de weidevogels in de gemeente Groesbeek. Dit werd gecombineerd met nestbescherming en onderzoek naar nestoverleving.

Henk en Kees op zoek naar een Kievitsnest

Dom versus slim zoeken

Er zijn twee manieren om nesten van weidevogels te vinden. De eerste manier is om een akker systematisch af te lopen. Dit wordt ook wel 'dom zoeken' genoemd. We hebben deze methode alleen toegepast op de Schildbroek, waar we, door tijdsgebrek, de aanwezige nesten alleen nog konden redden door voor de ploegende tractor uit te lopen. Bij 'slim zoeken' wijst de vogel het nest zelf aan. Een vogel die over de akker loopt wordt gevolgd totdat hij/zij gaat zitten: op de eieren inderdaad. Broedende vogels bleken relatief makkelijk te zien te zijn. Het nest werd opgespoord en gemarkeerd met stokjes om het te beschermen tegen landbouwactiviteiten.

Het gehele landbouwgebied binnen de gemeente Groesbeek is bekeken op de aanwezigheid van weidevogels. Het bleek echter al snel dat weidevogels alleen voorkwamen in het wat lager gelegen, nattere deel ten noordoosten van het dorp (zoals weergegeven in figuur 1). Daar hebben we onze activiteiten dan ook geconcentreerd. Het gebied werd tussen 1 april en 22 juli 1 tot 4 keer per week bezocht, waardoor het studiegebied ongeveer tweemaal per week gebiedsdekkend bekeken werd.

Tijdens een bezoek werden nieuwe nesten gezocht en eerder gevonden nesten van afstand gecontroleerd. Als een vogel niet op het nest zat te broeden werd gekeken of het nest daadwerkelijk leeg was. Een leeg nest wordt als uitgekomen beschouwd als er kleine eischilfers tussen de strootjes te vinden waren. Deze schilfertjes vallen in de nestkom als de eieren uitkomen, terwijl de grote stukken eischaal door de ouder verwijderd worden. Een leeg nest zonder schilfers werd als gepredeerd beschouwd.

Als een familie met kuikens werd waargenomen werd geprobeerd alle kuikens te vangen. Kuikens werden opgemeten om leeftijd en conditie te bepalen. Daarnaast werden de kuikens geringd. Reeds geringde kuikens werden wederom opgemeten om gegevens over de groei te verzamelen.

Meer dan een handvol!

Broeden werd vastgesteld van de Kievit, de scholekster en de grutto. Tureluur en wulp werden waargenomen, maar er kon geen aanwijzing voor broeden worden vastgesteld. In tabel 1 is weergegeven hoeveel broedsels en families werden waargenomen van de diverse soorten.

Tabel 1. Aantal nesten, families en broedparen in Groesbeek 2002.

	Kievit	Scholekster	Grutto
Aantal nesten met eieren	81	3	0
Waarvan herlegfels	21	1	0
Aantal families	28	0	1
Van een bekend nest	22	0	0
Zeker van een onbekend nest	6	0	1
Aantal broedparen	66	2	1

In totaal zijn er 81 Kievitsnesten gevonden. Een deel van deze nesten zijn herlegfels omdat een paar na het mislukken van een nest vaak nog een keer overnieuw begint. Een nest werd als herlegfel beschouwd als het binnen 5-15 dagen maximaal 100 meter van een mislukt nest werd gevonden. Uitgaande van deze criteria bleken 21 nesten herlegfels.

Verder zijn we 28 families met kuikens tegen het lijf gelopen. In totaal konden 22 families herleid worden tot een eerder gevonden nest dat uitgekomen was. 6 families waren dus 'nieuw', oftewel afkomstig van een nest dat we niet hebben weten te vinden.

Nu kunnen we berekenen hoeveel paartjes Kieviten er ongeveer tot broeden zijn gekomen in Groesbeek. Er zijn minimaal 60 paar geweest die nesten met eieren geproduceerd hebben (81 gevonden nesten - 21

Kievitsnest met 4 eieren

herlegfels). Daar komen nog 6 families bij waarvan het nest niet gevonden was. In totaal hebben er dus minimaal 66 paar gebroed.

Daarnaast hebben er twee paar scholeksters en één paar grutto's gebroed.

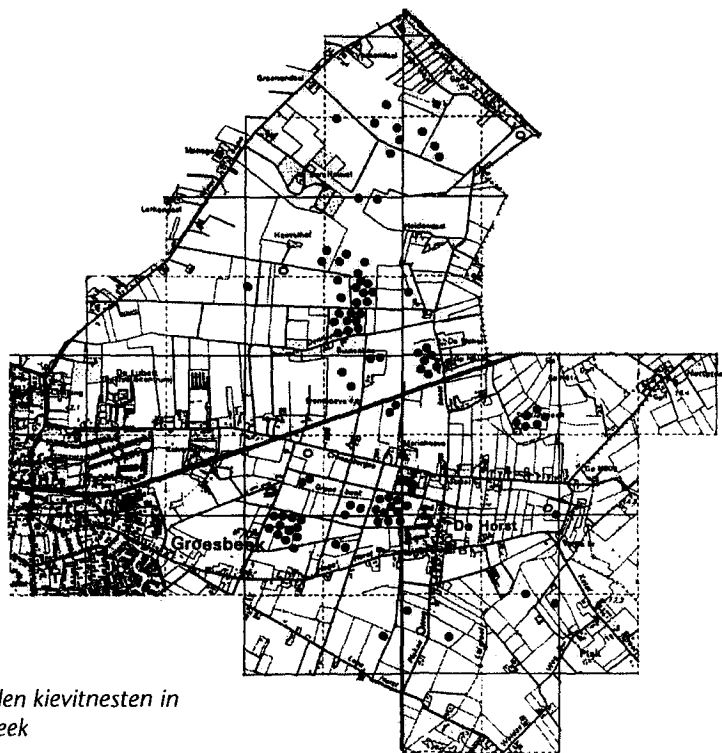
Kolonie Dennekamp

De grootste concentraties Kievitsnesten zijn gevonden op de Dennekamp, de Horst en bij Kwekerij Eikholt. Kleinere concentraties zijn gevonden op de Schildbroek, Boersteeg en Lage Wald.

Het geklonterde voorkomen van de kievit in een soort van 'kolonies' wordt deels verklaard door het verspreidingspatroon van akkers. Kieviten bleken uitsluitend op akkerland tot broeden. Daarnaast speelt waarschijnlijk mee dat Kieviten elkaar bewust opzoeken omdat ze samen sterker staan tegen rooflustige kraaien en andere predatoren.

Ploegende boeren en loerende kraaien

Van de 81 Kievitsnesten die we gevonden hebben zijn er 45 uitgekomen. Het nestsucces kan niet eenvoudigweg berekend worden door 45 door 81 te delen (56%) omdat dit het nestsucces zwaar overschat. Nesten die gepreedeerd zijn voordat we ze vonden worden onterecht niet meegeteld. We hebben het nestsucces daarom op de juiste manier berekend met behulp van de Mayfield methode. Deze methode berekent eerst de dagelijkse overlevingskans van een nest. Deze bleek 97% te zijn. Uitgaande dat de periode van leggen tot het uitkomen van de eieren 32 dagen beslaat, is de kans dat een nest uitkomt (het nestsucces) 38%. De belangrijkste mislukkingsoorzaken zijn landbouwactiviteiten (32% van alle mislukte nesten) en predatie (35%). Andere relatief onbelangrijke mislukkingsoorzaken zijn

Gevonden Kievitnesten in Groesbeek

Kuiken van Kievit

vertrapping (2%), verlaten (6%), uitgehaald (2%) en onbekend (16%).

Kuikens

In totaal zijn we 28 families Kieviten in het veld tegengekomen. Bij 26 families hebben we één of meerdere kuikens geringd. In totaal zijn er 65 kuikens geringd en gemeten. Kuikens bleken zich relatief weinig te verplaatsen. Als de omstandigheden goed en stabiel waren bleven kuikens normaliter op de akker waar ze geringd waren. Akkers die geploegd of uitgedroogd waren na het ringen werden verlaten. Families verplaatsten zich maximaal ongeveer 150 meter (in 1 week tijd).

Voor alle gevangen families werd een conditie-index bepaald. De index wordt gebaseerd op de leeftijd van de kuikens (bepaald aan de hand van de snavellengte) en het daarbij behorende uit de literatuur bekende standaard gewicht. Is een kuiken zwaarder dan het standaard gewicht behorende bij die leeftijd, dan is de index positief, is een kuiken lichter dan het standaard gewicht, dan is de index negatief. Als we de gemiddelde conditie index bekijken in de loop van het seizoen, dan is deze in de eerste periode duidelijk hoger dan later in het seizoen (figuur 2).

Blijkbaar hebben kuikens later in het seizoen een slechtere conditie dan in het begin van het seizoen. Dit kan veroorzaakt worden door bijvoorbeeld weersomstandigheden of het voedselaanbod (of een combinatie ervan).

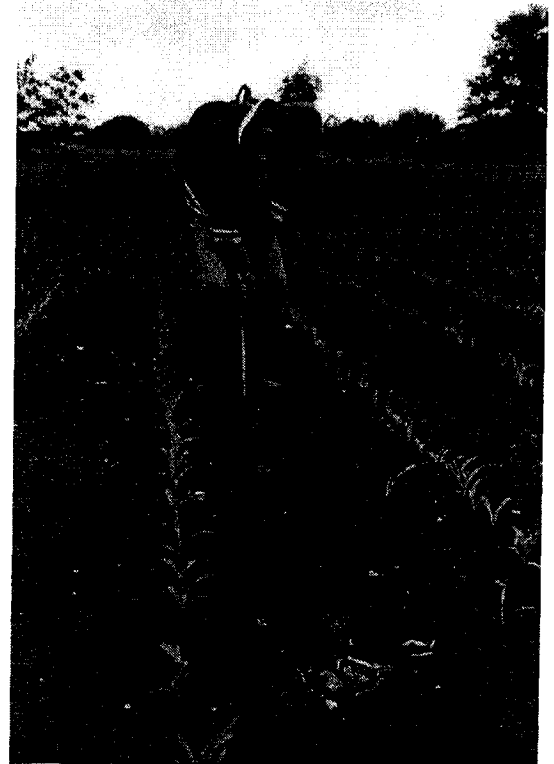
Groesbeek, een echt weidevogelgebied

Groesbeek bleek heel wat rijker aan weidevogels dan vooraf ingeschat. In plaats van een handvol Kieviten bleken er minimaal 66 paar gebroed te hebben. Er kwamen slechts

2 paar scholekster tot broeden, terwijl er heel wat meer paartjes rondzvierven. Tot onze grote verrassing bleek er zelfs een grutto tot broeden te komen.

De Kieviten bleken zeer geconcentreerd voor te komen met de Dennekamp als het belangrijkste kerngebied. Heel bijzonder is het broeden van een tiental paren in kwekerij Eikholt. Kieviten bleken hun nesten in de opkweekpotjes van de planten te maken. Ondanks de aanwezigheid van medewerkers bleek menig nest gewoon uit te komen. Predatie en landbouwactiviteiten bleken de belangrijkste oorzaken voor het mislukken van Kievitsnesten te zijn. De kans dat een nest uitkwam (berekend met de Mayfield methode) bleek 38 %. Dit is laag in vergelijking met andere gebieden in Nederland (gemiddeld 54 %).

Kuikens vroeg in het seizoen bleken gemiddeld een betere conditie te hebben dan kuikens later in het seizoen. Het is bekend dat kuikens in een betere conditie een hogere overlevingskans hebben. Hoe meer nesten eerder in het seizoen gered kunnen worden, hoe beter de kuikenoverleving dus zal zijn. Nestbescherming zal voor de Groesbeekse populatie dus een positief effect hebben.

Een gevonden nest wordt beschermd met stokjes ten behoeve van bescherming

Hoe nu verder?

Groesbeek is belangrijk voor weidevogels. Dat is mooi, maar we moeten er voor waken dat dit zo blijft. Landbouw-activiteiten blijken een belangrijke oorzaak voor nestverlies te zijn. De kans dat een nest uitkomt blijkt lager te zijn dan het landelijke gemiddelde. Hier valt zeker winst te halen dat de Groesbeekse populatie ten goede zal komen.

Scholekster en grutto komen in Groesbeek als broedvogel voor. De aantallen zijn echter zeer laag. Betere bescherming kan hier misschien een positieve verandering in brengen.

Dankwoord

Op een uitzondering na waren de Groesbeekse boeren uitermate enthousiast over weidevogels en het plan ze te beschermen. Erg veel boeren hebben op een fantastische manier rekening gehouden met broedende beesten. Gemarkeerde nesten werden vaak gespaard. Hiervoor werd soms zelfs een omwegje tijdens het ploegen

gemaakt. Sommige boeren vonden zelfs nieuwe nesten die ze zelf vrijwillig met stokjes markeerden. Speciaal willen we hier noemen de boeren Karel Peters, Erik Janssen, Jan Poelen en The Sluis, die extra veel moeite genomen hebben gemarkeerde nesten te sparen.

Marcel Schut vertelde ons van bijna elk perceel in Groesbeek wie de eigenaar was, onmisbare maar moeilijk te verkrijgen informatie.

Tijdens onze vele bezoeken aan een prachtig stukje van Groesbeek zijn we door vele mensen geholpen. In het bijzonder willen we Kees en Stijn Schreven bedanken die na een tijdje de kievitsjongen eerder zagen zitten dan wijzelf. Anderen die ons in het veld assisteerden zijn Paul Leenders, Bart Duijghuizen, Henk Eeren, Wietske Lambert, Niek Janssen en Wout Hubers.

Gerard Müskens willen we speciaal bedanken voor het ringen van de kievitskuikens.

Raymond Klaassen & Henk Klaassen

BON

Ik geef me op voor het Groesbeeks Milieu-journaal:

naam.....

adres.....

**woon-
plaats**.....

(U betaalt met een acceptgiro of een incasso-formulier, die u krijgt toegezonden)

Natuurmuseum Nijmegen heeft nieuwe "weed" collectie...

In mei jl. ontving het Natuurmuseum een bijzonder herbarium. Het is in de veertiger jaren verzameld en gedocumenteerd door pater Arie Ruigrok (1906-1994) uit Stevensbeek. Het herbarium bevond zich recentelijk nog op Scholengemeenschap Stevensbeek, waar het echter gedoemd was bij het grof vuil gezet te worden.

Pater Ruigrok was leraar op het juvenaat te Brakkenstein dat in 1941 verhuisde naar Stevensbeek en Klein-seminarie werd. Hij doceerde plant-, dier- en menskunde, en was ook tuinarchitect en gediplomeerd bloemist en kenner van de natuur. Hij heeft in de loop der jaren zo'n 250 goed gedroogde en geconserveerde planten verzameld. Ze zijn zorgvuldig opgeplakt en voorzien van datum en vindplaats. Naast veel voorkomende planten zitten er ook voor die tijd al zeer zeldzame exemplaren tussen. De meeste planten komen uit de omgeving van Nijmegen: Ooij, Brakkenstein, Heumen, Malden, De Bruuk

Nieuws van de Gelderse Milieufederatie (GMF)

- Internetproject GMF:

www.rechtopteweten.nl

Dat bedrijven het leefmilieu kunnen belasten weet iedereen: ze maken herrie, stoten schadelijke stoffen uit of stinken. Maar we willen ook dat er producten gemaakt worden.

We staan deze activiteiten dus toe. Onder twee voorwaarden, ten eerste, dat er alles aan gedaan wordt door de bedrijven en de overheid, om de milieubelasting zo gering mogelijk te laten zijn. Ten tweede, dat we weten waar we zelf en waar ons milieu aan blootgesteld wordt en welke risico's daarmee samenhangen. Want het recht om te weten wat er allemaal gebeurt in onze omgeving hebben we.

Volgens Eric van Kaathoven, initiatiefnemer van het project www.rechtopteweten.nl, zou het een goed idee zijn wanneer je op het internet een kaartje van Gelderland zou hebben waar je kon inzoomen op jouw wijk, straat of gemeente. Daarop zouden dan alle

MILIEU RONDOM

en Plasmolen. Later verzamelde hij uiteraard ook in de omgeving van Stevensbeek:

St.Anthonis, Beugen en Cuyk.

Enkele bijzondere namen van planten die een aanvulling kunnen geven op de kennis van de flora uit die tijd zijn: Brave Hendrik, Boswalstro, Stijve Wolfsmelk, Karwijselie, Kattenkruid, Bergandoorn en Dwergvlas.

Van een aantal planten was tot nu toe niet bekend dat ze in de omgeving van Nijmegen voorkwamen. Zijn herbarium is dan ook een belangrijke aanvulling voor de flora van Nijmegen die de plantenwerkgroep van de KNNV graag wil publiceren.

Ingegeven door deze herontdekte gegevens doet de plantenwerkgroep een oproep aan iedereen die een oud herbarium uit deze regio bezit om dit bij het Natuurmuseum te melden. Wellicht levert dat meer belangrijke aanvullingen op voor onze kennis van de plantenwereld in onze regio. (Natuurmuseum: tel. 024-3297070)

(Bron: Nieuwsbrief no.2, juni 2002)

fabrieken moeten staan, met hun relevante gegevens: uitstoot, hoe schadelijk, welke vergunningen en regels gelden, welke maatregelen getroffen zijn, en de bevindingen van controle. Anders gezegd: is het niet raar dat we niet weten wat voor bedrijven er in onze achtertuin staan en daar ook nauwelijks achter komen? En dat terwijl deze informatie wel gewoon bij de overheden ligt (her en der verspreid weliswaar) en ook gewoon openbaar is. Van Kaathoven denkt dat het creëren van doorzichtigheid een stimulans zal zijn voor bedrijven om zich extra voor het milieu in te spannen. Niemand wil immers als milieuvveruiler te boek staan of telkens weer uit moeten leggen waarom bepaalde uitstoot nog steeds niet is gedaald.

Steeds meer bedrijven hebben milieuzorgsystemen en publiceren milieujaarverslagen. Sommige jaarverslagen zijn zelfs al op internet te vinden. Bovendien groeit bij burgers de interesse in de eigen leefomgeving. En bij overheden ligt een schat aan informatie die door moderne technologie gemakkelijk toegankelijk gemaakt kan worden. In Amerika bestaat al een site die dit soort info verstrekt. Je toetst je postcode in, krijgt een kaartje te zien met bedrijven en hun relevante gegevens over uitstoot van

stoffen e.d.

Het kan dus, en ook hier in Gelderland. Het project is in 2001 opgestart in samenwerking met de KUN en KPMG. De Milieufederatie heeft een groot aantal Gelderse bedrijven benaderd en samen met de KUN een werkconferentie georganiseerd. De reacties varieerden van uitermate positief tot in zekere zin terughoudend. De discussie over de hoeveelheid info en de vorm waarin deze op internet gezet zou kunnen worden – want er zijn diverse modellen denkbaar – is op dit moment in volle gang. In 2002 worden deze zaken samen met de universiteit verder uitgewerkt. Dat de site er uiteindelijk gaat komen is zeker, de vraag is alleen wanneer en hoe...

- Individualisering en vrijwilligers

Ook de Gelderse Milieufederatie kan zich niet onttrekken aan de toenemende trend van steeds meer individualisering in vrijwilligersland. Volgens onderzoekers krijgen mensen meer en meer interesse voor kortdurende activiteiten die in hun eigen belang zijn. Gevolg is een verschuiving in het lokale vrijwilligersnetwerk van natuur- en milieuorganisaties. Het aantal mensen dat zich aansluit neemt af. Tegenover deze neergaande spiraal staat echter een toenemende mondigheid van burgers. Deze mondigheid resulteert in het ontstaan van groepen die zich gedurende korte tijd met een specifiek onderwerp op het gebied van natuur, milieu en in toenemende mate leefomgeving, bezighouden. Deze zogeheten NIMBY-groepen kunnen niet genegeerd worden. De GMF zal een weg moeten vinden in de omgang en wijze van samenwerking met deze 'one-issue' groepen, omdat de maatschappelijke trend nu eenmaal in de richting van lossere verbanden en gelegenheids-coalities gaat. Inmiddels is samen met andere milieufederaties en de Stichting Natuur en Milieu een aantal projecten gestart die het doel hebben om instrumenten te ontwikkelen die kunnen inspelen op de nieuwe typen vrijwilligers en om aangesloten organisaties mogelijkheden te bieden hun wervingsactiviteiten meer vorm en inhoud te geven. De resultaten worden in de loop van 2002 bekend gemaakt.

(Bron: Jaarverslag Gelderse Milieufederatie 2001)

Proeftuinen zoeken naar geld

Door het Ministerie van LNV is in 2001 gestart met het bestuderen van 8 proeftuinen op het gebied van landschapsbeheer. Zie elders in dit blad

Het DLO-instituut Alterra te Wageningen organiseerde een kennisuitwisselingsdag voor alle betrokkenen.

Experimenteren met landschapsbeheer betekende vooral zoeken naar nieuwe beleidsinstrumenten, die inhouden dat de proeftuinen op zoek moesten naar nieuwe en vooral flexibele vormen van financiering en nieuwe soorten regelgeving. Een financieringsregeling die geldt voor Limburg past bijvoorbeeld niet in Twente, en dus moet een regeling maatwerk bieden voor elk afzonderlijk gebied.

Juist de financiering van de projecten werd als probleem ervaren. Mevrouw Bemelmans van de Mergellandcorporatie gaf een voorbeeld. Zo kost bijvoorbeeld het onderhoud van een hoogstamfruitboom E 23,- per jaar. Een boer ontvangt van het Programma Beheer E 11,80 hiervoor. Het landschap wordt zo dus betaald door de landbouw. Wil men naar een gebiedsgericht en integraal beleid, dan moet men kiezen voor de landbouw of voor het betalen van de landbouw. Beter lijkt het dan om de landbouwsteun om te bouwen naar landschapssteun. Een groot probleem is echter dat de Europese Unie landbouwsteun aan het afbouwen is, en dat inkomenssteun voor boeren die aan landschapsbeheer doen niet binnen het Europese beleid past. En dat wil wel iets zeggen voor een proeftuin als bijv. Gulpen-Wittem, waar op 8 vierkante kilometer zestig km hagen, 2400 knotbomen, 31 km graft en 4700 hoogstambomen worden beheerd. Hierover zijn met 200 boeren afspraken gemaakt over de aanpassing van hun bedrijfsvoering op het gebied van mineralenbeheer, gewasbescherming, erosie en natuur- en landschapsbeheer. Alterra houdt de vinger aan de pols en zal haar onderzoek naar de groen-blauwe dooradering voortzetten samen met de proeftuinen en het ministerie van LNV. De slotconclusie van voorzitter Dirk Polder van LNV was dat het een hele worsteling is om te komen van plannen naar uitvoering: en we hebben elkaar daarbij hard nodig: jullie onze centjes, wij jullie ideeën.

(Bron: Alterra Boombblad, no. 3, 2002)

MILIEU RONDOM

Bloemrijke akkerranden wel fleurig maar met weinige natuurwaarde

De afgelopen 4 jaar werden vele Groesbeekse akker opgesierd door bloemrijke akkerranden. In 2001 betrof het een 6 m brede stroken van een totale lengte van ruim 4,5 km verspreid over de gemeente Groesbeek. De meeste burgers vonden het initiatief prachtig. In 2001 is er onderzoek gedaan aan de akkerranden en gekeken naar de ecologische waarde.

Inleiding

Vier jaar geleden werden voor het eerst akkerranden met kruidenmengsels ingezaaid. 15 deelnemende agrariërs stelden langs akkers 6 m grond ter beschikking waarop niet gespoten zou worden en die niet bemest zouden worden. Het gewas zou blijven staan tot volgende voorjaar, zodat overwinterende dieren van het zaad zou profiteren.

Dat eerste jaar leverde een bonte kleurenpracht op in de zomer. De reacties van de boeren, burgers en politici waren zo positief dat het project voortgezet werd. De vergoeding die een boer ontving bedroeg voor een 6 m brede strook van 100 m 65,85 euro, dat is omgerekend 1100 euro per hectare.

In 2001 is door Arno van der Kruis onderzoek gepleegd aan de begroeiing van de akkerranden.

1. Er werd gekeken hoe de soorten van het zaaimengsel zich gedroegen.
2. Welke wilde soorten zich spontaan vestigden in de akkerranden
3. Wat er gebeurde als een akkerrand een jaar langer bleef staan op dezelfde plek met en zonder grondbewerking
4. Welke insecten in de akkerranden

Bloemrijke akkerand nabij De Bruuk

leefden.

1. Het zaadmengsel en spontane soorten
In de stroken werden een zaadmengsel uitgezaaid dat bestond uit de volgende zaadsoorten: Phacelia, Bladramanas, Korenbloem, Gele Ganzenbloem, Boekweit, Zonnebloem, Gerst, Blauwe Vlas, Gele Mosterd, Witte Honingklaver en Pastinaak. Bij opkomst bleek steeds de eerste twee soorten dominant te zijn; de laatste twee kwamen niet op.

Naast de ingezaaide planten vestigden zich ook wilde planten zich in de akkerranden: Veel voorkomend waren: Melganzenvoet en plaatselijk Hanenpoot, Kweek, Echte Kamille en Perzikkruid. Minder vaak voorkomende spontane soorten zijn: Klein Streepzaad, Heermoes, Witte Dovenetel, Zwaluw tong, Zwarte Nachtschade en Gekroesde melkdistel.

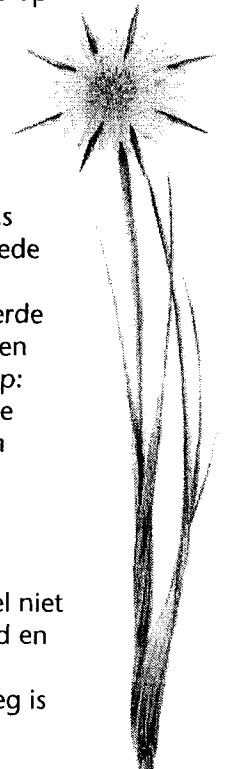
2. Overjarige strook

Een zes meter brede strook werd voor de helft opnieuw ingezaaid. De andere helft bleef onbehandeld. Op de onbehandelde strook kwamen diverse soorten op die er het vorig jaar al gegroeid hadden. Met name Phacelia kwam steeds sterk terug. Ook Gerst en Teunisbloem (2-jarig), Klaproos, Bladramanas en Gele Mosterd kwamen weer tot bloei. Van de spontaan gevestigde soorten breidt kweek zich het meest uit. Daarnaast vonden we Herderstasje, Gewone Reigersbek en Engels Raaigras. Soorten die pas het tweede jaar de kop op staken waren: Rode Klaver, Klein Streepzaad, Canadese Fijnstraal, Echte Kamille, Akker-vergeet-mij-nietje, Smalle Weegbree en Gele Morgenster. Opvallend was dat Melganzenvoet het tweede jaar verdween.

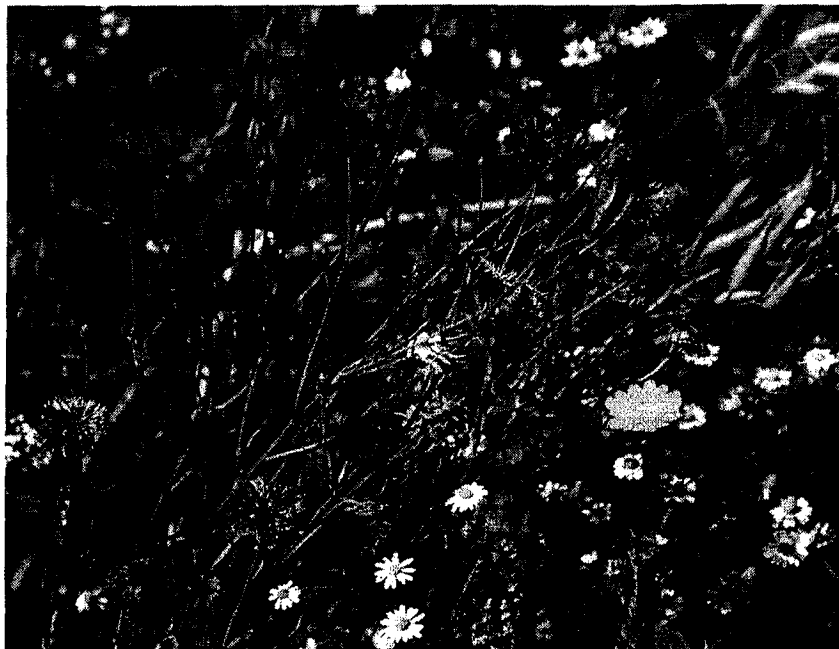
Op stroken die voor het derde jaar werden ingezaaid staken probleemsoorten de kop op: kweek, hanenpoot en echte kamille. De stroken werden minder fleurig.

3. Inzaai van gras kruidenmengsel

Als proef werd ook een deel niet geploegd maar gerotor-egd en ingezaaid met een gras-kruidenmengsel. De rotor-egd is

Gele Morgenster

Detail bloemrijke akkerrand met oa. Kamille, Korenbloem, Inkarnaatklaver en Gele Ganzenbloem

Gele Ganzenbloem

een speciale grondbewerker die ingezet wordt om erosieproblemen te verminderen. Tot grote verbazing werd het ingezaaide mengsel totaal overgroeid door de soorten die in 2000 ingezaaid waren. De strook werd gedomineerd door zonnebloemen. Daarnaast groeiden er veel Korenbloem, Gele Ganzenbloem, Phacelia en Rode Klaver. Spontane soorten waren Melganzenvoet, Perzikkruid (beide dominant), hanenpoot, Echte Kamille, Varkensgras, Gewone Raket en gekroesde Melkdistel.

4. Voorkomen van bijen en vlinders
Peter Megens heeft 3x een akkerrandperceel onderzocht bij de Ketelstraat op insecten: op 7 juli, 26 juli en 16 augustus 2001:

Bijen en hommels:

Akkerhommel (*Bombus pascuorum*) (massaal)

Aardhommel (*Bombus terrestris*) (massaal)

Honingbij (*Apis mellifera*) (massaal)

Zandbij (*Andrena flavipes*) meest algemene zandbijsoort; 1 vrouwtje, toevallig aanwezig

Groefbij (*Lasioglossum calceatum*) meest algemene groefbij enkele mannetjes, toevallig aanwezig

Maskerbij (*Hylacus communis*) meest algemene Maskerbij 1 vrouwtje, toevallig aanwezig

Graafwespen:

Lindenus albilabris : enkele tientallen mannetjes en vrouwtjes. Vloog op kamille, waar hij vliegen vangt.

Vlinders:

Oranje Zandoogje

Klein Koolwitje

De natuurwaarde

De flora van akkerranden heeft weinig natuurwaarde. De enige bijzondere soort die werd aangetroffen was de Gele Morgenster. De overige soorten zijn, hetzij cultuurplanten die niet tot de inheemse flora behoren, hetzij algemene tot zeer algemene soorten, die deels tot probleemsoorten van de landbouw behoren.

Ook bij bijen en vlinders werden slecht algemene soorten waargenomen. Dit was geheel volgens verwachting, omdat de plantengroei, waar de insecten van afhankelijk zijn, een tijdelijk karakter heeft en grotendeels uit uitheemse soorten bestaat. Overigens trekken de stroken in de winter wel veel muizen, roofvogels en zaadetende vogels aan.

De experimenten

Overjarige stroken leverden geen fleurig beeld op en onkruiden (met name het gevreesde kweekgras) nemen sterk toe. Dit was niet voor herhaling vatbaar.

Een onverwacht resultaat was dat door rotor-eggen van een oude bloemstrook in het voorjaar een zeer fleurig resultaat bereikt werd, veel beter dan in overjarige stroken.

De toekomst

* Het draagvlak onder de deelnemers neemt af naarmate de stroken minder bloemrijk zijn en meer probleemsoorten bevatten. De bezwaren kunnen ondervangen worden door van locatie te wisselen, door dichter te zaaien of door bestaande akkerranden te rotor-eggen.

* Wisseling van locatie komt de natuurwaarde niet ten goede. De natuurwaarde van akkerranden is zeer beperkt en heeft vooral een positieve invloed op het landschapsbeeld.

* Om de natuurwaarde te vergroten zouden er permanente stroken met inheemse begroeiing moeten komen, zodat er een groene perceelrand ontstaat. In dergelijke perceelranden zouden veel pioniersplanten (onkruiden) verdwijnen als de vegetatie zich ontwikkelt. Dergelijke groene perceelranden zouden in het kader van de blauwgroene dooradering van het agrarisch cultuurlandschap gerealiseerd kunnen worden. Bij de huidige deelnemers is hiervoor echter nog niet veel draagvlak.

Arno van de Kruis en Henny Brinkhof

OP STAP MET BEN THISSEN (4)

Net als in de rest van Nederland heeft zich in Groesbeek een revolutie voltrokken als het over de landbouw gaat. Voor de tweede wereldoorlog zag de landbouw er heel anders uit dan wat we tegenwoordig gewend zijn. Ook het landschap is ingrijpend veranderd.

Voor de oorlog had je twee soorten boeren. Grote boeren, die 8-10 koeien molken. Zij hadden in de regel ook personeel, een meid en een knecht. Op de Heikant, de Plak, Lubert, Wylerbaan en de Grafwegen zaten deze boeren. Van deze grote boeren waren er een paar tientallen. Die boeren hadden vaak ook eigen hooilanden in de buurt van de Maas.

Daarnaast had je de keuterboertjes, die vaak maar één koe hadden en vaak ook een paar varkens. Het vee hielden ze vaak in potstallen. Van deze keuterboeren waren er vele honderden in Groesbeek. Omdat ze weinig verdienden hadden ze vaak nog een nevenberoep, bijvoorbeeld als bosarbeider. Het vee had niet alleen de functie van leverancier van vlees en melk, maar vooral van mest. De potstal was de plek waar het vee iedere avond heengebracht werd en soms zelfs ook nog tussen de middag. De koeien liepen toentertijd niet in weilanden, die waren er niet, maar op de hei of in het bos. De hoofdlaan in het bos is een koeiendrift. De mest van de dieren werd in de stal vermengd met heideplaggen of met hooi uit De Bruuk en vercomposteerde tot een vruchtbare mest. Niet alleen het hooi uit de Bruuk werd door de keuters gemaaid, ook wegbermen werden voor dat doel gebruikt. Die bermen waren toen veel breder dan nu. Soms wel 100 m. Die lagen dan tussen twee wallen. Het waren restanten van de gemeenschappelijke

Groesbeek gezien vanuit de Schrouwenberg in 1905. Opvallend zijn de vele boerderijen waar Keuterboeren woonden. (Uit Groesbeek in oude ansichten deel 1)

gronden uit de 19^e eeuw, toen het hele heidegebied rond de Horst nog in gemeenschappelijk gebruik was. Je zag regelmatig een eenzame vrouw in de wegberm hooi verzamelen.

De mest die het vee produceerde en werd op de akkers rondom de boerderij gebruikt om akkerbouwgewas te telen. Dat was voornamelijk in Groesbeek vooral rogge en aardappelen. Als nagewas werd Spurrie, Seradelle en klaver gebruikt als groenbemester. Zowel klaver als Seradelle zijn vlinderbloemige die in staat zijn stikstof uit te lucht te binden. Seradelle is een forse plant met roze bloemen. Zo produceren deze planten mest. Alleen in de biologische landbouw worden dergelijke groenbemesters nog gebruikt omdat daar, door de wijze van productie nog steeds tekort aan mest is. De zgn. 'gangbare boeren' hebben zoveel mest dat deze extra mestgift niet nodig is. Ze verbouwen vaak mosterd om de erosie tegen te gaan.

Seradelle

De landbouw van voor de oorlog was wat we tegenwoordig biologisch noemen. Er werd niet gespoten en de keuters hadden nauwelijks geld voor kunstmest. Daarom groeide er ook akkeronkruiden die we tegenwoordig niet meer zo vaak zien, zoals de bekende blauwe Korenbloem en de gele Ganzenbloem. In Groesbeek groeide op sommige plekken ook nog de tegenwoordig zeldzame prachtig roze Bolderik, zoals bij De Plak.

Naast de groenbemesters werden ook voederbieten en de kleine knolletjes 'grün' genoemd, geteeld. Beide soorten dienden als voer voor de koeien. De grote voederbieten werden in een mangel vermalen tot hapklare brokken voor de koeien.

De boeren moesten hard werken. Er was nog

Voor roggenakkers met akkeronkruiden als de roze Bolderik, de blauwe Korenbloem en Grote Ratelaar moet je tegenwoordig naar Oost-Polen.

Korenbloem

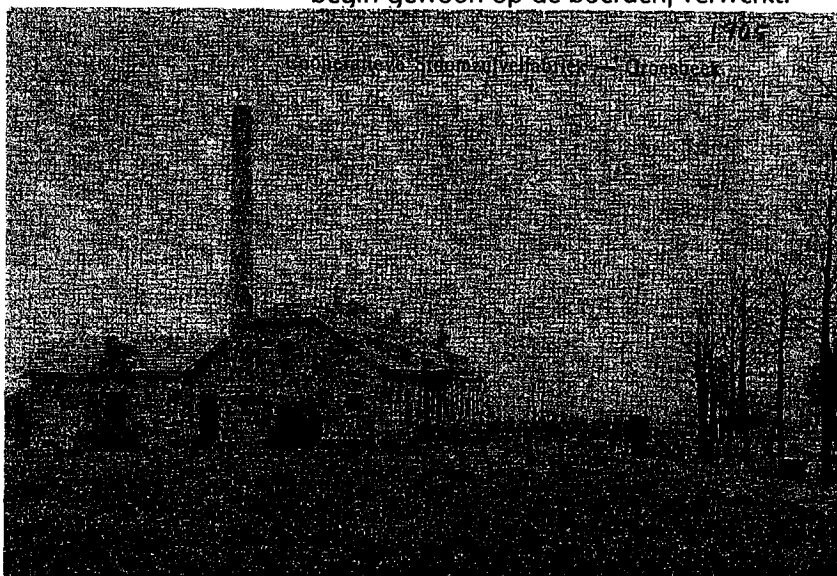

Bolderik

nauwelijks sprake van mechanisatie. Tijdens de aardoppeloogst ging een 'Erpelenrooier' met drie paarden ervoor het veld in. De rooier haalde de aardappelen boven de grond, vervolgens werden de aardappelen opgeraapt. Mensen hielpen elkaar vaak met materiaal en paarden, maar er waren ook mensen die de aardappels er met de riek uit haalden. Tijdens de oogst stonden hele gezinnen op het land aardappelen te rapen. Ook de oogst van rog ging op een manier die we tegenwoordig niet meer zien. De rog werd afgesneden en werd dan 'gemiet' de planten werden dan op een speciale manier op hopen gezet met de aren naar binnen gericht. Die 'mieten' bleven dan tot november op het land staan. Dan werden ze gedorst en gingen ze naar de molen, die de rog maalde. De molenaar hield een deel van het meel in. Dat was zijn loon. De rest ging terug naar de boer, die het gebruikte om het vee te voeren. Slechts een klein deel diende om brood van te bakken. De melk die de koeien gaven werd in het begin gewoon op de boerderij verwerkt.

Voor de oorlog was er nog geen kunstmatige inseminatie. Je had een berenboer en een hengstenboer, die met zijn beer of hengst de boeren afging om hun zeugen of paarden te laten dekken. Dat evenement genoot grote belangstelling bij de jeugd. De keuterboeren gingen met hun koeien naar iemand met een stier. De grote boeren hadden zelf een stier. Mond en klauwzeer kwam in die tijd ook regelmatig voor. Het was een vervelende ziekte maar de koeien gingen er meestal niet aan dood. In de crisisjaren van de jaren '30 van de vorige eeuw ging het ook slecht met de keuterboeren. Velen verdiende te weinig om van te leven en ze waren gedwongen hun hand op te houden. Wie in de steun was, werd aan het werk gezet en de boeren werden gedwongen in de werkvoorziening te gaan. De steun die ze ontvingen werd nog eens afgetrokken van de productie die ze als boer haalden. Veel keuterboeren waren erg veritterd door deze gang van zaken. Na de oorlog zijn veel keuters ermee gestopt. Ze werden arbeider. Sommigen emigreerden naar Canada.

Ben Thissen en Henny Brinkhof

De Botterfabriek werd in 1905 gebouwd. Hij stond langs de aan de Kwaoistaot (huidige Kloosterstraat), waar tegenwoordig de Boerenbondwinkel zit. De winkel sloot in de zestiger jaren. (Uit Groesbeek in oude ansichten deel 1)

Veranderingen in het buitengebied

Zoals het er nu voorstaat zal in Groesbeek binnenkort gestart worden met de kavelaanvaardings-werkzaamheden. Deze zullen dan een landinrichtingsplan af gaan sluiten, waar al vanaf 1973 veel mensen druk mee zijn geweest. Wat is nu de bedoeling van een ruilverkaveling?

Men probeert door herverdeling van de vele kavels in een agrarisch gebied, het gebied zo in te richten, dat er goed bereikbare agrarische bedrijven ontstaan. De kavels liggen aaneengesloten rondom of vlakbij de boerderij en zijn dan ook nog eens gemakkelijk te bewerken. Dit alles zorgt er voor dat de moderne boer zijn land op een goede economische wijze kan bewerken. Om deze doestelling te halen vinden er veranderingen plaats aan het wegennet, aan het afwateringsstelsel en er kunnen zelfs, zoals in Groesbeek, boerderijen worden verplaatst.

De vele ruilverkavelingen in het land, de eerste werd in 1915 al uitgevoerd op Ameland, zorgden voor nogal wat onrust. Ze gingen namelijk rigoureuus te werk in het landschap. Ze hadden geen enkele aandacht voor niet agrarische belangen. Ik noem natuur, recreatie en cultuurhistorie, ze creëerden alleen maar een grote groene woestijn. Gelukkig is toen de Ruilverkavelingwet vervangen door de Landinrichtingswet, alleen de naam is al beter. In het plan dat in Groesbeek uitgevoerd zal worden, is er dan ook rekening gehouden met vele niet-agrarische belangen. Denk hierbij aan natuur, recreatie, landschap en cultuurhistorie. Er wordt zelfs gestreefd naar herstel of vergroting van deze waarden. Dit lezende lijkt het nogal makkelijk, er zijn echter vele vergaderingen en overlegstructuren nodig geweest. Het lijkt er nu toch op dat er een acceptabel plan voor alle partijen op tafel ligt. Op een gegeven moment bleek dat er veel van de onverharde zandwegen en paden in Groesbeek op de nominatie stonden om te verdwijnen. Er kwam toen niet alleen reactie uit de niet-agrarische hoek (natuur, recreatie), maar ook uit de agrarische hoek (GLTO). Er werd een gezamenlijke werkgroep opgericht, die een rapport uitbracht. Met dit rapport kon men De Landinrichtingscommissie (LIC) overtuigen dat het van groot belang was dat deze paden zouden blijven liggen. Er werd door de LIC positief op het rapport gereageerd, zelfs meer dan dat. Men besloot dan ook om een heel wandelnetwerk aan te leggen.

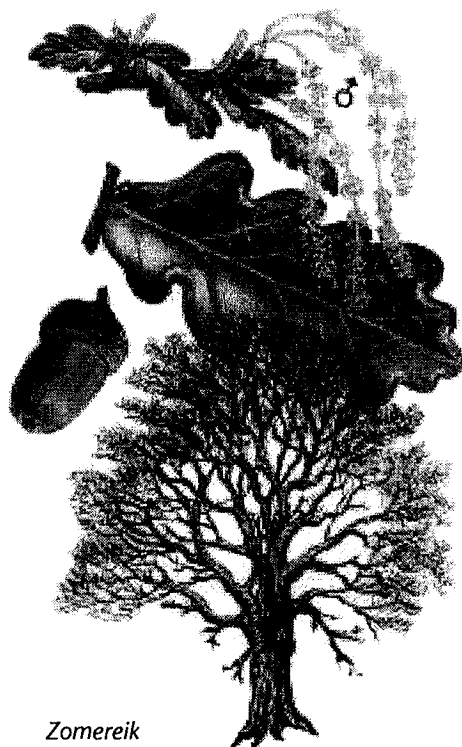
Veel belangrijker was echter dat agrariërs en niet-agrariërs niet meer loodrecht tegenover elkaar stonden, maar dat ze samen een oplossing hadden aangedragen, waar ze beide tevreden mee waren. m.a.w. er was wederzijds begrip.

Ongeveer in dezelfde tijd kwam er uit de streek het initiatief van agrariërs en natuurbeschermers om een vereniging landschapsbeheer op te richten. De doelstelling van deze vereniging is om natuur en landschapsbeheer in het agrarisch landschap uit te gaan voeren. De vereniging kreeg als naam DE PLOEGDRIEVER vereniging Landschapsbeheer Groesbeek-Ooypolder.

De PLOEGDRIEVER is in haar werkgebied al volop bezig met allerlei activiteiten in het landschap. Over een van de projecten waar men binnenkort mee van start zal gaan, wil ik wat verder uitweiden. Namelijk de bescherming van solitaire bomen en struiken in het agrarisch gebied.

Wie veel rondfiets of wandelt in het buitengebied van Groesbeek, ziet nog steeds her en der in het veld bomen, een oud stukje heg, of zelfs een bomenrij staan. Dit zijn overblijfselen van of ontginning van bos (Nederrijk, Klein Amerika) of ontginning van de heidevelden rondom De Horst. Ook liggen nog af en toe gewoon wat bosjes in het landschap.

De eiken die op de ontgonnen heide staan zijn toendertijd aangeplant om kavelgrenzen aan te geven. De ontginning

Zomereik

vond plaats rond 1870, prikkeldraad was er toen nog niet. De toen ook al slimme boeren gebruikten meidoorns als veekering, de plukjes meidoorns die er nu nog af en toe staan zijn dus al heel oud. De bosjes deden dienst als boerengeriefhout. Ze leverden o.a brandhout, maar ook stelen voor het gereedschap, ook de "slieten" voor de zolder kwamen uit deze bosjes. Zelfs de pennen voor de hooiharken werden uit de bosjes gehaald. Het hout van de vuilboom is hartstikke hard en dus heel geschikt voor de hooiharken. Een hele oude eik zomaar midden in een weiland kan je ook wat vertellen over de historie. Grote kans dat hier vroeger een boerderij heeft gestaan. Boeren leefden samen met de natuur en zijn bovendien slim. Ze hadden al heel snel in de gaten dat eiken bliksem aan trokken. Ze plantte dus eik op 50 tot 60 meter van de boerderij. Bij hevige onweer sloeg de bliksem meestal in de eik en niet in de boerderij. Dit komt omdat een eik vol zit met looizuur, en dit trekt bliksem aan. In Duitsland hebben ze over dit fenomeen zelfs een spreekwoord. Entweiche den Eiche, suche den Buche.

Veel van deze solitaire bomen of struiken hebben voor de moderne boer weinig nut meer. Misschien hebben ze er wel meer lasten dan lusten van. Denk b.v. aan slagshaduw, of aan de rare capriolen die ze uit moeten halen met hun machines. Dit kost allemaal tijd en geld. Bovendien hebben ze minder oppervlakte om te kunnen produceren, dus minder opbrengst.

Wat is nu de meerwaarde voor de natuur van deze solitaire bomen of struiken:

- ze leveren een bijdrage aan een aantrekkelijk en afwisselend landschap
- uitkijkplaats en broedgelegenheid voor vogels
- voortplantingsplaats voor insecten
- groeiplaats voor mossen en korstmossen
- behoud van cultuurhistorische waarde
- beschutting van vee

= recreatief wordt het landschap aantrekkelijker. Dit heeft z'n invloed op wandelen en fietsen, en werkt dus door naar campings en b.v. kamperen bij de boer.

= vogel maken gebruik van de beschutting van dichte doornstruiken. Winterkoning, heggenmus, grauwe vliegenvanger, vink en kneu zijn regelmatige broedvogels. In de herfst en winter geven ze voedsel (bessen) en beschutting.

= de variatie aan planten, die ontstaat omdat er niet gemaaid, gegraasd of geploegd wordt, geeft levensmogelijkheden voor veel insecten. Ze komen voor nectar of stuifmeel. Ook leven ze als larve op een bepaalde plant. Denk hierbij aan de waardplanten voor de vele vlinder soorten.

=op de zuidwest tot westkant zijn stammen rijk aan mossen en korstmossen. Hier op leeft ook weer een hele mooie spin, de korstmospin. Op een eik leven trouwens wel 400 organismes, van korstmossen tot vlinders en van lieveheersbeestje tot snuitkevers. Veel vleermuizen jagen dan ook op insecten rondom een eik. Ze gebruiken zo'n eik dan ook vaak als oriëntatiepunt tijdens hun nachtelijke jacht.

=ze vertellen veel over het landschap van vroeger. Denk aan de ontginningen

=op warme dagen kan het vee er wat verkoeling vinden. Denk aan de actie " bomenvoorkoeien "

Er zijn dus nogal wat pluspunten om solitaire bomen of struiken te behouden. De Ploegdriever wil eigenaren van zo'n element een contract voorleggen. Het contract moet voor lange tijd worden afgesloten. De Ploegdriever zorgt voor inrastering van het element en pleegt ook regelmatig onderhoud. Hier tegenover staat een goede financiële vergoeding.

Blijft over, waar haal je het geld? . Wat is er logischer dan de kosten te laten dragen door iedereen die geniet van zo'n aantrekkelijk buitengebied. Je komt dan automatisch bij de gemeente Groesbeek terecht. Zij hebben al aangegeven het belang ervan in te zien. De gesprekken hierover verlopen zeer positief. Let tijdens een wandel of fietstocht maar eens goed op en geniet van ons mooie buitengebied.

Met natuurlijke groet Henk Eikholt.

Natuurgedicht 3

BOEKET WILDE BLOEMEN (Mientje Piels-Theunissen)

*O kon ik nog eenmaal langs de smalle veldpaadjes gaan,
 Waar nu nog steeds de oude eikenbomen staan.
 Zoals het was toen ik als kind onbezorgd en vrij,
 Nog bloemen kon plukken in de wei.
 Waar het goedgele koren wuifde als het riet,
 Daarboven zong de leeuwerik zijn eindeloze lied.
 Waar ik voor mijn herbarium bloemen zocht om me heen,
 En thuis droogde, tussen oude kranten met een steen.
 In het Schildbroek bij de sloot groeide het zenegroen en de bosanemonen,
 De bosmuur en de salamonszegel onder de eikenbomen.
 In het kleine ven de ranonkels, de waterviolier en de zwanenbloemen,
 In de wei de zuring, margrietten, pinkster- en boterbloemen.
 Tussen het koren, korenbloemen, de bolderik, klapprozen en kamille,
 Op het land duivekervel, guichelheil, viooltje en de akkerwinde.
 Een kleurig mooi veldboeket,
 Werd dan thuis bij Maria gezet.
 Och het was niet allemaal zeldzaam, het was gewoon algemeen,
 Maar tegenwoordig zie je van al dat moois, bijna geen een.
 Nu ben ik al blij als in de wei nog paardebloemen bloeien,
 Met daartussen nog grazende koeien.
 Maar soms zie ik nog zo'n plekje langs de weg of sloot,
 'n plukje bosanemonen, speenkruid, de wasbloem, veel planten die zijn dood.
 Nu zie ik in de ingezaaide wegbermen, de wilde bloemen staan,
 Als we wandelen, of uit fietsen gaan.
 Een langs de maïs de bloemrijke akkerstroken,
 Dan gaat mijn hart weer even open.
 Het is toch 'n beetje kunst niet echt,
 'n beetje surrogaat niet slecht.
 Niet zo spontaan ik speur in het wild naar puur,
 Dat is voor mij de mooiste natuur.*

Januari 2002

Proeftuin Ooyolder-Groesbeek, perspectief voor boer, natuur en recreatie?

Wat is een proeftuin?

In de beleidsnota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' heeft de voormalig staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Geke Faber, een kwaliteitsimpuls voor het Nederlandse landschap aangekondigd. Bedoeling is dat de komende twintig jaar het platteland wordt opgeknapt door aanleg en onderhoud van landschapselementen, waarbij ook gestreefd wordt naar een landschap dat toegankelijker is voor het publiek. Het (vorige) kabinet heeft aangegeven dat 90% van het buitengebied beschikbaar moet blijven voor agrarisch gebruik en dat 10% van de oppervlakte wordt gebruikt voor inrichting met landschapselementen. Hiermee wil de overheid een fijnmazige 'groenblauwe dooradering' van het agrarisch gebied bewerkstelligen wat bijdraagt aan een kwaliteitsverbetering van het buitengebied voor natuur en recreatie en daarmee ook een bijdrage levert aan een prettiger woon-, werk- en leefklimaat. Om na te gaan hoe hier invulling aan kan worden gegeven, zijn in ons land acht zogenaamde proeftuinen aangewezen waarbinnen geëxperimenteerd kan worden. Hiervoor is een bedrag uitgetrokken van 7,2 miljoen euro. Een van die proeftuinen is het gebied Ooyolder-Groesbeek.

Aanleiding

In de generaties voor ons werden met de ontginning van 'woeste grond' tot bruikbare landbouwgrond ook allerlei landschapselementen aangelegd, zoals bijvoorbeeld houtwallen, heggen, drinkpoelen en werden knotbomen geplant. Dit werd niet gedaan om het landschap te verfraaien, maar omdat deze elementen een economische nutsfunctie hadden. Denk maar aan de levering van hout voor allerlei doeleinden (geriefhout), wilgentenen voor vlechtwerk, heggen als veekering en poelen als drinkvoorziening voor het vee. Onbewust 'maakten' onze voorouders op die manier schitterende landschappen die verschillende streken een eigen identiteit gaven. In dat boerenland vestigden zich tal van soorten die nu gebonden zijn aan het cultuurlandschap en die we niet gauw zullen aantreffen in de grotere natuurgebieden. Mooie voorbeelden van deze karakteristieke soorten zijn vogels als veldleeuwerik, patrijs, kerkuil, steenuil en

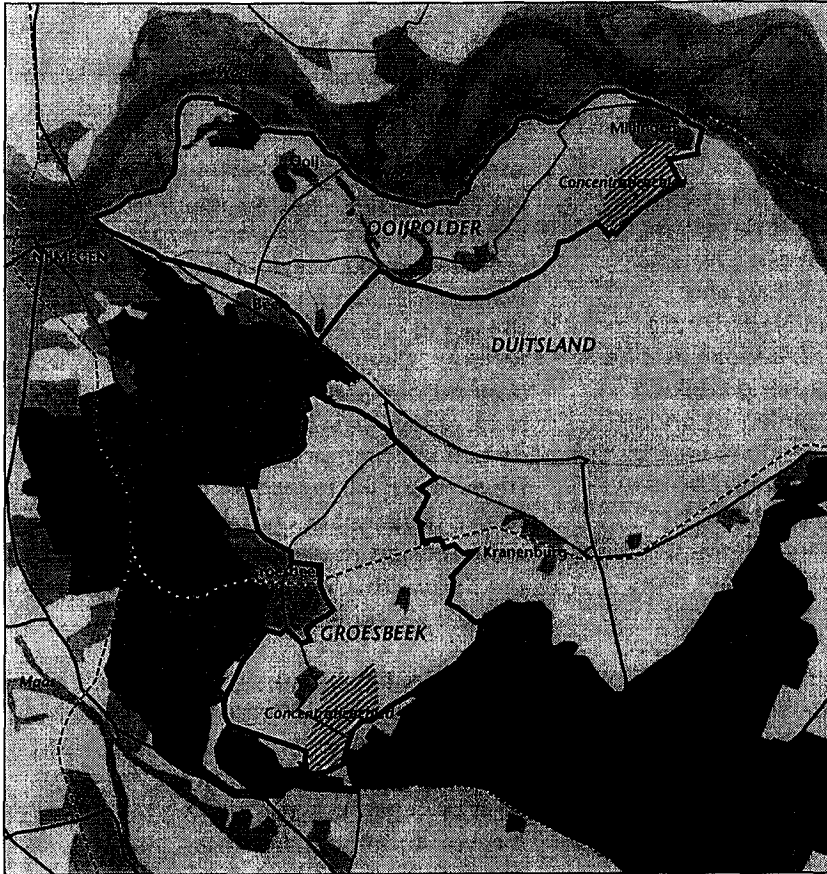
boerenzwaluw; zoogdieren als das en haas en amfibieën als kikkers en salamanders die afhankelijk zijn van poelen. Door het vervallen van de gebruiksfunctie van landschapselementen zijn ze aanvankelijk geleidelijk en later versneld (ruilverkavelingen) uit het agrarisch gebied verdwenen. Met het verdwijnen van die elementen zijn ook heel veel dier- en plantensoorten sterk in aantal achteruitgegaan en hebben verschillende streken in ons land hun eigen identiteit verloren. Gevolg is ook dat gebieden hierdoor minder aantrekkelijk zijn geworden om te recreëren, te wonen en te werken, terwijl de behoefte hiertoe juist steeds groter wordt. De overheid wil nu samen met maatschappelijke organisaties en gebruikers van het buitengebied zoeken naar mogelijkheden om de kwaliteit van het Nederlandse landschap weer op te krikken.

Particulier landschapsbeheer

Rode draad in de proeftuingebieden is het bedenken van een instrumentarium waarbij particuliere grondeigenaren op vrijwillige basis en tegen een vergoeding bestaande en nieuwe landschapselementen gaan onderhouden. Nu is er ook een rijksregeling (LNV) die in een beperkt aantal gebieden in ons land de mogelijkheid biedt om vergoedingen te krijgen voor een aangepast beheer van landbouwgronden en voor het onderhoud van landschapselementen zoals houtwallen en knotbomen. Particulieren kunnen hiertoe een meerjarige overeenkomst sluiten. Deze regeling onder de naam 'Programma Beheer' geeft echter een gigantische administratieve rompslomp voor zowel de individuele deelnemer als voor de overheid die de regeling uitvoert. Bovendien vinden agrarische ondernemers de vergoedingen te laag. Daarom wordt er gezocht naar een creatieve vorm van betaling voor het leveren van 'groene diensten'.

Organisatie in Ooyolder en Groesbeek

In tegenstelling tot de andere proeftuinen is het initiatief om deze omgeving aan te wijzen uit de streek zelf gekomen. De onlangs opgerichte agrarische natuurvereniging 'De Ploegdriever' was mede-initiatiefnemer. De proeftuin in onze omgeving omvat de buitengebieden van Groesbeek, Beek-Ubbergen en Millingen. Bestaande bos- en natuurgebieden, als ook te ontwikkelen natuurgebieden vallen er buiten. In 2000 is een commissie onder voorzitterschap van burgemeester Wilbers van Beek-Ubbergen geformeerd die weer een driekoppig projectteam aanstuurt. Dit

De proeftuin Ooijpolder - Groesbeek met ligging van de concentratiegebieden

projectteam is belast met het dagelijkse werk en de proeftuincommissie bestaat uit mensen die actief zijn in organisaties als Terra Vita, Ploegdriever, Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, KAN, Vereniging Das en Boom en Waterschap Rivierenland. Ze doen dit wel op persoonlijke titel om niet telkens met de achterban te hoeven overleggen. In deze Commissie zitten bovendien ambtelijke vertegenwoordigers van de direct betrokken gemeenten, maar ook van de gemeente Nijmegen. Immers Groesbeek en Ooijpolder fungeren als uitloopgebied voor de stad Nijmegen. De terugkoppeling naar LNV wordt verzorgd door de Provincie. Om de organisatie compleet te maken is er tevens een bestuurlijke begeleidingscommissie, waaraan bestuurders en vertegenwoordigers van de gemeenten, provincie, standsorganisatie (GLTO) en enkele maatschappelijke organisaties deelnemen. Ook een vertegenwoordiger van de Kreis Kleve heeft zitting in deze commissie.

Stand van zaken

Op dit moment is er een tussenrapportage met aanbevelingen gemaakt die via het provinciaal bestuur van Gelderland naar het ministerie van LNV is gestuurd. Deze zal waarschijnlijk eind november hierop reageren.

Ligging van de proeftuingebieden in Nederland

1. Reitdiep en omgeving
2. Noordoost-Twente
3. Land van Wijk en Wouden
4. Langebroekerwetering
5. Ooijpolder - Groesbeek
6. Het Groene woud
7. Heuvelland Gulpen-Wittem
8. West Zeeuwsch-Vlaanderen

Hieraan voorafgaand is er het afgelopen jaar heel wat gebeurd. Het hele proeftuingebied is circa 4000 hectare groot. Daarbinnen zijn twee pilotgebieden van elk 200 hectare geselecteerd, een kleinschalig gebied nabij Grafwegen en poldergebied bij Millingen. In die gebieden zijn diverse onderzoeken uitgevoerd, waarbij onder meer het Landbouw Economisch Instituut (LEI) is ingeschakeld. Daaruit is bijvoorbeeld gebleken dat grondeigenaren wel willen meewerken aan het ontwikkelen van landschapselementen, mits er een redelijke vergoeding tegenover staat en er voor een langere periode garanties worden geboden. Op grond van de diverse onderzoeken is een vergoedingssystematiek ontworpen die als volgt is opgebouwd:

- 2% van de regionale grondprijs per m² voor de inzet van grond;
- één gemiddeld bedrag per m² voor ongewild schadelijke neveneffecten;
- vergoeding per m² voor beheer en inrichting;
- bonus per m² als stimuleringsbijdrage voor langdurige contracten (30 jaar).

De uiteindelijke vergoeding moet kunnen concurreren met de opbrengst van landbouwgewassen. Bedoeling is dat grond-

eigenaren kunnen gaan kiezen uit een reeks van landschapspakketten, bijvoorbeeld de aanleg van een houtwal, haag of wandelpad. Daarbij wordt de keuzemogelijkheid geboden van een kortdurend contract (6 jaar) en een zogenaamd duurcontract (30 jaar).

Om niet alleen afhankelijk te zijn van de grillen van de rijksoverheid, wordt tevens de mogelijkheid van een regiofonds onderzocht, waarin financiële middelen gestapeld kunnen worden en waarmee vervolgens de financiering van het landschapsonderhoud voor een langere periode gegarandeerd kan worden. Dat regiofonds zou om te beginnen gevuld kunnen worden met een bijdrage van de Rijksoverheid (middelen uit het stimuleringsbeleid particulier landschapsbeheer). De hoogte van deze bijdrage is gekoppeld aan de regionale grondwaarde (circa 40.000 euro per hectare). Aanvullend kunnen middelen van andere overheden en bedrijven hieraan worden toegevoegd. Van de rente van dat stapelbedrag zal het landschapsonderhoud gefinancierd moeten worden.

De vergoedingen die particulieren kunnen ontvangen, liggen volgens de aanbeveling voor kortdurende contracten in de orde van grootte van 1.600 – 1.900 euro per ha per jaar en voor langdurende contracten tussen 1.950 en 2.350 euro.

Vervolg

Intussen zijn ook voorbereidingen getroffen om te komen tot een landschapsontwikkelingsplan voor het hele gebied. Dit beoogt een visie te zijn voor de komende twintig jaar op basis waarvan het landschap in de drie gemeenten een kwaliteitsimpuls moet krijgen.

Of dit alles ook daadwerkelijk doorgang kan vinden en daarmee kansen biedt aan boer, natuur en recreatie is nog de vraag. Een nieuw subsidie-instrumentarium moet goedkeuring krijgen van 'Brussel' en als het ministerie niets ziet in de voorstellen zoals nu aangegeven in de tussenrapportage, dan betekent dit zeer waarschijnlijk einde oefening van dit proeftuinverhaal. Gaat de minister van LNV wel akkoord met de ingediende voorstellen, dan zullen deze verder worden uitgewerkt tot een eindrapportage die eind 2003 gereed moet zijn. De Proeftuincommissie zal samen met de bestuurlijke begeleidingscommissie bovendien de inspanningsverplichting aangaan om in de periode 2003 – 2006 60 hectare nieuwe elementen aan te leggen.

Ferdinand ter Schure

Hoe kan de proeftuin eruit zien

In het artikel "Proeftuin Ooypolder-Groesbeek, perspectief voor boer, natuur en recreatie?" heeft u kunnen lezen wat de Proeftuin Ooypolder-Groesbeek is en welke richting het op gaat. De WMG volgt de ontwikkelingen van de proeftuin nauwlettend en probeert haar visie onder de aandacht te krijgen. Uitgangspunt voor de WMG is kwaliteit, duurzaamheid en prijsbewustheid.

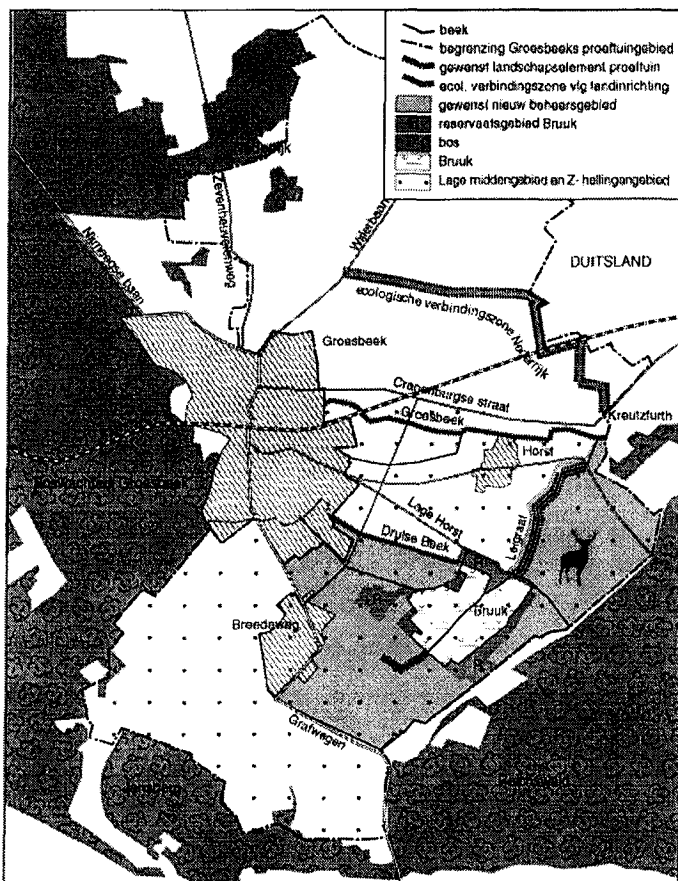
Kwaliteit

De WMG wil dat de landschapselementen die in het kader van de groen-blauwe dooradering tot stand komen kwalitatief hoogwaardig zijn. Dat wil zeggen dat ze het landschap maximaal verfraaien en zorgen voor een hoge biodiversiteit.

Verfraaiing van het landschap is niet zo moeilijk. Door het opstellen van een landschapsontwikkelingsplan zal snel duidelijk worden welke landschapselementen op welke plaatsen gewenst zijn en hoe die dan het beste aangelegd kunnen worden.

Als het gaat om biodiversiteit dan liggen de zaken veel moeilijker. Vorig jaar kwam het onderzoeksinstituut Alterra tot de conclusie dat agrarisch natuurbeheer niet leidde tot een toename in biodiversiteit. Dit jaar bleek uit een vervolgstudie dat de biodiversiteit wel toe kon nemen, maar dat dat alleen zou geschieden wanneer aan een paar

Combineren van bestaande natuurbestemmingen en beheersgebieden (t.b.v. proeftuin) leidt tot kwalitatief hoogwaardige natuur. Kaart van milieujournaal 107)

voorwaarden voldaan zou worden: gebieden moesten aan elkaar aansluiten en niet als eilandjes in het landschap liggen en het beheer moest langdurig zijn. Pas na 10 jaar zouden de eerste resultaten van toename van biodiversiteit zichtbaar worden. In Milieujournaal 107 van vorig jaar beschreven we al hoe wij vonden dat door bundeling van mogelijkheden robuuste landschapselementen konden ontstaan. Bestaande ecologische verbindingzones, zoals die rond de Leigraaf en langs andere beken, de verbindingzone door het Nederrijck en gebieden rond De Bruuk. Natuurlijk moeten ook de plaatsen in kaart gebracht worden die door hun bodemgesteldheid en waterhuishouding met meest kansrijk zijn. Ook daarbij komen we al snel weer bij de Leigraaf, de andere beken en het gebied rondom de Bruuk terecht, vanwege de leemhoudende bodems en de hoge grondwaterstanden. Misschien zijn er nog andere gebieden te vinden.

Duurzaamheid

Natuur ontwikkelt zich langzaam. dat geldt met name in voormalige landbouwgebieden. De hoge bemestingsgraad is daar debet aan. Verschraling door plaggen van de toplaag en afvoeren van gewas, leidt pas na vele tot een dusdanige daling van de bemestingsgraad van de bodem dat zich een interessante vegetatie kan gaan ontwikkelen. De nutriëntengehalten naar beneden halen door alleen verschraling kost vele decennia tot zelfs meer dan een eeuw. Wanneer er echter ijzerhoudende kwel aanwezig is, kan dat proces sterk versnellen. Het ijzer kan nl. fosfaat binden en zo onbereikbaar maken voor planten. Afplaggen van de voedselrijke toplaag is ook een optie om flink wat meststoffen kwijt te raken.

Bij het retentiebekken bij de Vortse brug heeft zich na het afplaggen twee jaar geleden zich al een aardige vegetatie ontwikkelt (Vochtig vrij bloemrijk hooiland). Over pakweg 10 jaar zal dat lijken op wat we nu in de Foeperpot hebben als de Leigraaf tenminste niet te vaak in het bekken overstroomt, want die beek voert daarbij voedingsstoffen aan. Over pakweg 30 jaar zal het dan gaan lijken op sommige percelen in De Bruuk.

Hoe het ook zij: ontwikkelen van hoogwaardige natuur kost tijd. Daarom zijn kortlopende contracten van 6 jaar eigenlijk weggegooid geld. Bij langdurige contracten ligt dat anders. Na dertig jaar ben je heel aardig op weg en is zich fraaie natuur aan het ontwikkelen. Alles wordt dan weer teniet

Hoogwaardige natuur, zoals blauwgraslanden, zoals in de Bruuk voorkomen, kunnen enige uitbreiding wel gebruiken.

gedaan als het contract vervolgens niet verlengd wordt. Dan wordt de natuur in één klap weer opgeruimd. Om dat te voorkomen zou bij de 30-jarige contracten er ook een functieverandering van de betreffende grond moeten optreden. Dit hoeft niet per se via het bestemmingsplan te gebeuren. De functieverandering kan ook notarieel : van een agrarisch- naar natuurbestemming. Dit is een methode die elders in ons land al vaak toegepast wordt. De boer blijft dan eigenaar, maar de continuïteit van de natuur wordt gewaarborgd.

Prijsbewust

Prijs en kwaliteit moeten altijd in verhouding staan. Een landschapselement creëren van lage waarde, die ook niet kansrijk is om hoge waarde te krijgen, waarbij er een "marktconforme" vergoeding aan de agrariërs betaald wordt, lijkt ons geldwegsmijterij. Een boer, die "in de natuur gaat" moet (op termijn) een goed product afleveren, een product dat moet kunnen concurreren met de professionele natuurbescherming. Daarom is het ook belangrijk dat van tevoren kansrijke plekken worden uitgezocht en op de juiste manier ingericht worden. Toen de WMG de gemeente vroeg de Foerperpot te gaan beheren, 13 jaar geleden, wist zij dat het een zeer kansrijke plek was. De resultaten bleven niet uit en op de kleine 2 ha, die het gebiedje groot is, groeien nu 135 soorten planten.

Daarom is het ook belangrijk dat de elementen robuust zijn. Snippers hebben zo veel oppervlak met een natuurvijandige omgeving, dat zij niet de kans krijgen tot ontwikkeling te komen. Aaneengesloten landschapselementen, gelegen op kansrijke

plekken met langdurige contracten en goede inrichtingsplannen en met het juiste beheer leveren voldoende kwaliteit op waarvoor een goede prijs betaald kan worden. Het moet niet zo zijn dat agrarisch natuurbeheer weer een nieuwe manier wordt om subsidie aan de boeren de loodsen. Het geld moet echt verdiend worden. Er is dan ook geen sprake van oneerlijke concurrentie. Kort lopende contracten zouden hooguit nuttig kunnen zijn als een soort bufferstrook tussen een landschapselement en cultuurland. De vergoeding zou zeer beperkt moeten zijn.

Vrijwilligheid

Dat brengt ons bij een volgend probleem: de vrijwilligheid. De benadering van de term vrijwilligheid, zoals die nu gehanteerd wordt: "iedere boer is vrij mee te doen of niet", leidt tot problemen. Stel je hebt een landschapsontwikkelingsplan gemaakt en tot de conclusie gekomen dat de ecologische verbindingzone Leigraaf een kansrijke plek is. Wat dan als vervolgens één van de drie aanliggende boeren niet mee wil doen. Dan ontstaat er een landschapselement met een gat erin, met andere woorden de kans is groot dat daardoor de gewenste kwaliteit niet gehaald wordt en het hele project, als zijnde onder de maat, afgewezen zou moeten worden. Dan zou het project voor de twee boeren die wel mee wilden doen al gevolg van de weigering van de buurman afketsen. In wezen wordt de vrijwilligheid van twee mensen opgeofferd aan die van één. Dit probleem doet zich in de samenleving altijd voor en de manier waar wij die oplossen, noemen we "democratie". Daarbij beslist de meerderheid, maar wordt er, als de democratie zich serieus neemt, vooral ook gekeken naar en rekening gehouden met de gevolgen van de minderheid. Het probleem van tegenstrijdige belangen doet in het buitengebied wel vaker voor bij kavelruilen en landinrichtingen. Daar de ruilverkavelingsmethode erg veel tijd, organisatie en geld kost, is deze minder geschikt. Kavelruilen door de Stichting Kavelruil ligt meer voor de hand. Deze instelling werkt veel sneller en kost veel minder. Deze stichting bemiddelt bij kavelruilen, wanneer daarbij meer dan twee boeren bij een ruil betrokken zijn. Als de ruil uiteindelijk plaatsvindt, hoeven er geen overdrachtskosten betaald te worden.

Een alternatieve natuurruilverkaveling

1. Er zou een landschapsonwikkelingsplan opgesteld worden, waarin landschapselementen op grond van landschaps- en (potentiële) natuurwaarde ingetekend worden. Vervolgens wordt het plan vastgesteld. Het ligt voor de hand ook gronden van agrariërs die graag mee willen doen, maar niet in de gebieden liggen, erbij betrokken worden.

2. Vervolgens wordt gekeken wie er mee wil doen en wie niet. Voor de gevallen waarbij niet alle grondeigenaren mee willen doen, wordt gekeken of de Stichting Kavelruil ingezet.

3. Het plan wordt, na de noodzakelijke inrichtingswerkzaamheden (plag- en graafwerk), en gedeeltelijke functieverandering, uitgevoerd.

Conclusie

Natuur als neveninkomsten moet gericht zijn op kwaliteit en duurzaamheid, want de kosten die de belastingbetaler er voor dient neer te leggen, zijn hoog als de agrariër er een "marktconforme" beloning voor moet ontvangen. Landschapselementen als aankleding van het landschap en met weinig of geen natuurwaarde, is een onverantwoorde uitgave.

Henny Brinkhof

Jaarvergadering WMG

De Werkgroep Milieubeheer Groesbeek houdt ieder jaar een algemene ledenvergadering. Ook abonnees zijn van harte welkom

Volgend jaar zal de algemene ledenvergadering zijn op:

25 juni

Noteer die datum vast in uw agenda.

WERKGROEP LANDSCHAPSBEHEER GROESBEEK (LBG)

Doelstelling

Mensen bewuster maken van de nog aanwezige natuur in hun omgeving, door:

- Het organiseren van educatieve natuurwandelingen
- Het zelf actief bezig te zijn in de natuur, o.a. knotten van bomen, plaggen, maaien en hooien van bermen.
- Organiseren van informatieve avonden
- Inventariseren en beschermen van weidevogels o.a. het plaatsen van nestbeschermers en geven van voorlichting.

Opgericht: 16 januari 2000

Aangesloten bij Werkgroep Milieubeheer Groesbeek

Coördinator: **Henk Eikholt** ' 024-3973886
 Paul Leenders ' 024-3972405
 Peter Pouwels ' 024-3974266

Wandeling aanvragen, bel een van bovenstaande contactpersonen.

Homepage: www.wmg.ontheweb.nl

Jaarprogramma

2003

Data zaterdag activiteiten 2003 van 9.00 tot 13.00 uur

4 januari	26 april	16 augustus
1 februari	24 mei	13 september
1 maart	21 juni	11 oktober
29 maart	19 juli	8 november
		6 december

Geplande publiekswandelingen:

Data	Locatie	Thema	Tijd	Startpunt:
19 januari	Nederrijk	Winter	14.00 u	Canadese begraafplaats
13 april	Reichswald	Voorjaar	14.00 u	Café Merlijn Grafwegen
22 juni	De Bruuk	Orchideeën	14.00 u	Ingang Ashorst
14 september	Klein Amerika	Historie	14.00 u	Fam.Beijer Klein Amerika nr. 3
23 november	Kraaiendal	Herfst	14.00 u	Parkeerpl. Maldense-Nijmeegsebaan

Werkgroepcoördinator

Henk Eikholt

Reestraat 26

6562 LK GROESBEEK

' 024-3973886

Natuur dicht bij huis (4)

Hadden we vorig jaar een uitzonderlijk warm najaar met als gevolg verlate bladval en tot ver in november nog volop groen loofbos, dit jaar volgt de natuur haar gebruikelijke tijdschema. De harde storm tijdens het laatste weekeinde van oktober hielp nog een handje mee; je kon de bomen met het uur kaler zien worden. Terwijl ik dit stukje schrijf zie ik buiten een merel bessen eten van de taxusboom van onze burens. De zoete, rode schijnvrucht waarin het zaadje zit is het enige van de taxus dat niet giftig is. Vogels poepen het giftige pitje gewoon weer uit, met een beetje geluk komt het in goede aarde terecht en ontkiemt er een nieuw boompje. Over poep gesproken (past wel in het thema van dit milieujournaal), de afgelopen zomer heb ik in onze achtertuin langs het pad regelmatig uitwerpselen aangetroffen van een of ander dier. Vingerdikke, lange, grijszwarte drollen, bestaande uit keverschildjes, botjes, en haar. Vermoedelijk afkomstig van een vos. En de kleinere, zwarte, glanzende uitwerpselen, waarin duidelijk restanten van bessen te herkennen zijn, zullen wel van een egel komen. Blijkbaar scharrelt er hier 's nachts van alles rond. Eén egel had laatst met dat scharrelen minder geluk en was bij ons in de tuin in een kuil gekukeld waar hij niet meer op eigen kracht uit kon komen. Egels zijn redelijk goede klimmers maar deze kuil ging zijn vermogen te boven. Gelukkig werd hij 's morgens door ons aangetroffen en alsnog bevrijd uit zijn benarde situatie. Het was een jong exemplaar, waarschijnlijk dit voorjaar geboren. Egels zie je zelden overdag. Alleen in het najaar kom je er soms een tegen. Dan zijn ze druk bezig met eten en opvetten voor de winter. Helaas zien we vaker dode egels dan levende, meestal platgereden (in ons land naar schatting 110.000 tot

340.000 per jaar). Uit het promotie-onderzoek van een Wageningse bioloog kwam vorig jaar naar voren dat naar schatting 9 tot 26% van de egelpopulatie jaarlijks het slachtoffer wordt van het verkeer. Onderzoekers gebruiken zelfs de statistieken van verkeersslachtoffers om een goed beeld te krijgen van de verspreiding van egels in een bepaald gebied. Een andere bedreiging voor de egel vormt de aantasting van de kwaliteit van het agrarisch landschap. Het verwijderen van houtwallen, kleine stukjes bos en andere landschapselementen heeft in de afgelopen tientallen jaren aantoonbaar geleid tot lagere populatiedichtheden in die gebieden.

Van uitwerpselen naar andere sporen van dieren. Ik kwam het fantastische bericht tegen dat de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming van 5 tot 10 november 2002 de Nationale Braakbal Pluisweek organiseert. De Nationale Braakbal Pluisweek! Dat is nog eens andere koek. Nu is het geloof ik iedere week wel raak met een

- 1 Schedel
- 2 Rabben
- 3 Vacht
- 4 Wervels
- 5 Spitsmuskak
- 6 Muzekak

week van iets, van de Week van de voet, van het landschap, van de borstvoeding tot die van het bos, de verpleegkunde, de film, de jaren 60, de smaak en de grootouders. Je kunt het zo gek niet verzinnen of de week ervan bestaat. Dus waarom geen Nationale Braakbal Pluisweek, zullen ze bij de zoogdierclub hebben gedacht. In acht natuurmusea verspreid over het hele land gaan schoolkinderen braakballen van uilen uiteen rafelen en onderzoeken. Wie erin slaagt uit te vinden wat de uil gegeten heeft ontvangt een fraai pluisdiploma. Bovendien dingt iedere klas mee naar de hoofdprijs: een complete pluisuitrusting voor de hele klas. Deze bijzondere week wordt georganiseerd ter gelegenheid

van het 50-jarig bestaan van de vereniging. Behalve pluiswerk organiseert zij ook andere activiteiten op zoogdiergebied zoals een hazelmuisconferentie, een internationaal hamstercongres, een weekend kleine zoogdieren vangen in Zeeland en de Nacht van de vleermuis. Je zult maar internationaal deskundige zijn op het gebied van de waterspitsmuis of je werkzame leven volledig besteden aan het fourageergedrag van wilde zwijnen. Op een of andere manier straalt dat soort werk een ontroerende onschuld uit. Een vriendin van mij doet in Wageningen onderzoek in akkers naar het eetgedrag van bosmuizen. Die schijnen flink wat zaden van onkruidplanten weg te eten, een mooie manier van milieuvriendelijke onkruidbestrijding. 's Nachts trekt ze er dan met een infrarood camera op uit om te

de kooien reeds gevonden. Dat kon natuurlijk niet worden getolereerd, na al die moeite die de hamsterlobby heeft moeten doen om de dieren sowieso aan het voortplanten te krijgen. Wat ons opviel in het gebied is dat het hamsterproject zich niet in een warme belangstelling van de plaatselijke bevolking mocht verheugen. De caféhouder in Sibbe dacht wel dat "er in de buurt iets met die hamsters werd gedaan", maar wat en waar daar had ie geen idee van. Terwijl je de korenwolf commercieel natuurlijk goed kunt gebruiken in het toeristische Limburg. Korenwolfs en hamsterpannenkoek, daar moet toch een markt voor zijn. Gek genoeg moesten we het onderweg drie keer vragen voordat we op de juiste plek waren. De aanblik van het reservaat met hekwerk en bewaking vervulde ons met enig ontzag. Stilzwijgend snoven we de zwangere lucht op. We voelden gewoon dat daar belangrijk werk werd gedaan onder het motto 'Gaat heen en vermenigvuldigt u'.

Nel van den Bergh

Bosmuis

Bosmuiskaak, zoals te vinden in braakballen

bekijken wat de beestjes daar zoal aan het smikkelen zijn. Hoewel de wereld van het wetenschappelijk onderzoek tegenwoordig ook keihard is en de status en prestatie van onderzoekers afgemeten wordt aan het aantal publicaties in de juiste bladen, heb ik toch het naïeve idee dat de wereld er een stuk beter uit zou zien als meer mensen naar de natuur zouden kijken en vooral minder mensen zich bezig zouden houden met het 'managen' van 'people' en 'products'. Wat die hamsters betreft, afgelopen zomer waren wij in Zuid-Limburg op vakantie. Bij het plaatsje Sibbe is dit jaar het eerste hamsterreservaat aangelegd, een gebied van zo'n 60 hectare groot dat dag en nacht wordt bewaakt en waarin dit voorjaar 45 hamsters zijn uitgezet in speciale rennen. Deze kooien boden bescherming tegen roofdieren. Inmiddels zijn meer dan 100 jongen geboren en hebben de dieren zich een weg naar buiten gegraven. Voor-geboorde gaten moeten het de diertjes gemakkelijker maken om een burcht te graven. Helaas was het wel nodig om een vossenpaar met zeven jongen af te schieten dat zich in de buurt had gevestigd. Getuige de pootafdrukken had dit gezin de weg naar

De toekomst van de Groesbeekse landbouw

Koffiedik kijken, ik geloof er niet in. Iets schrijven over de toekomst van de landbouw in Groesbeek is niet makkelijk. Je kunt hooguit tendensen en ontwikkelingen die je nu bespeurt doortrekken naar de toekomst en vandaar uit tot een toekomstbeeld komen. Je weet echter niet hoe zwaar die tendensen zullen wegen en je weet al helemaal niet of er zich misschien onvoorziene ontwikkelingen ergens op de wereld voltrekken met verstrekkende gevolgen. Toch blijft het interessant om over de toekomst na te denken.

DE TENDENSEN

Wat zijn de belangrijkste tendensen die hun stempel zullen drukken op de Groesbeekse landbouw.

1. EU-subsidie-beleid

De kranten staan er vol van. Met de uitbreiding van de EU zal de subsidiering van de landbouw op de helling moeten. Doorgaan op de oude voet wordt onbetaalbaar, tenzij de nieuwkomers uitgesloten worden van het verkrijgen van subsidies, wat voor de nieuwkomers natuurlijk onacceptabel zal zijn. Het draagvlak voor subsidies staat ook onder druk omdat in steeds wijdere kring de gevolgen van deze subsidie en de invoerheffingen voor de derde wereld zijn. Men schat dat het op die manier tegenhouden van de ontwikkeling van de landbouw in de derde wereld een belangrijke bijdrage levert aan de ondervoeding en hongersnood en de daaruit voortvloeiende doden. Wijlen Prins Claus bleef op deze scheve verhoudingen hameren. Jaarlijks besteedt de EU 136 miljard euro in de eigen landbouwsector; de ontwikkelingslanden lopen jaarlijks 28 miljard euro mis als gevolg van invoerbepalingen op hun landbouwproducten. Daar staat tegenover een jaarlijks ontwikkelingsamenwerkingsbudget van 25 miljard euro voor de EU.

Gezien beide ontwikkelingen gaan, ligt het voor de hand dat er op termijn (Het jaar 2013 wordt in dit opzicht genoemd) aan die subsidiering gaat veranderen. Daling van de prijzen zal er toe leiden dat meer boeren stoppen. Sommige economen, zoals de econoom Jacob Kol. Hij berekenende dat zonder subsidie alleen de telers van bloemen, groenten en pootaardappelen het zullen redden. De koeien zullen dus dan

verdwijnen uit het landschap. Hij is daar niet rouwig om. De vrijkomende grond kan wat hem betreft een kunnen natuurbestemming krijgen. Een andere positieve kant van het afschaffen van subsidie is volgens Kol dat de ontwikkelingslanden ontwikkelingsmogelijkheden krijgen.

2. Vergrijzing agrariërs

We hebben gezien dat de boerenstand in Groesbeek sterk vergrijst. De boeren hebben geen opvolgers. Dit komt onder andere door de onzekere toekomst van de landbouw en vooral haar onzekere inkomenspositie en haar slechte imago.

Tegenover de vergrijzing staat de voortgaande schaalvergroting: het steeds groter worden van de bedrijven. Er zijn dus in de toekomst ook minder bedrijven nodig. Het is onduidelijk in hoeverre deze twee krachten in evenwicht zullen blijven, maar zoals het er nu uitziet, houden vooral de kleine en middelkleine bedrijven er mee op.

3. Natuur en Milieu

Groesbeek ligt in een bosrijk gebied op een zandige tot löss(leem) houdende bodem. In het bekken van Groesbeek ligt het natuurreservaat De Bruuk. Zowel Bruuk als bos zijn voor verzuring gevoelig, dat wil zeggen dat er op die plekken beperkingen zijn aan de landbouw. Dat geldt ook voor de bodem, waar limieten zijn aan mestgift. De beperkingen gelden vooral voor de intensieve veehouderij; de bio-industrie. De omstandigheden maken dat die tak van de Groesbeekse landbouw wat moeilijker kan concurreren tegen bijvoorbeeld boeren op de klei.

Het nadeel van veel natuur heeft ook een voordeel. Groesbeek is aantrekkelijk voor recreanten en toeristen. Daar liggen dan ook weer kansen. In het bestemmingsplan buitengebied worden mogelijkheden geboden tot het aanleggen van minicampings, trekkershutten en boerenkamers bij boeren.

Het nadeel is echter dat eventuele uitbreiding van deze voorzieningen onmogelijk zijn, omdat de bedrijfsontwikkeling van de buurmanboer niet mag worden belemmerd. Die belemmeringen doen zich op veel plekken in Groesbeek voor. Het was misschien beter geweest als de gemeente Groesbeek die belemmering niet op alle plaatsen had doorgevoerd. De recreatief/toeristische ontwikkeling wordt op die wijze ernstig belemmerd, ten voordele van de zittende bio-industrie. Daar komt nog bij dat de bio-

industrie vanwege de stank- en vliegenoverlast die zij vaak veroorzaakt, weer nadelig werkt op de recreatieontwikkeling: men wil niet in de stank kamperen. Voor de natuur,- het milieu, het dieren- en recreantenwelzijn is het beter wanneer de intensieve veehouderij in Groesbeek zou verminderen. Er zijn echter geen tekenen die erop duiden dat dit gaat gebeuren, integendeel. Er komt een mammoetkippenbedrijf, er is een vergunning aangevraagd voor een nertsenfokkerij en de laatste tijd worden veel vergunningen voor uitbreiding van varkens- en kippenhouderijen aangevraagd.

4. Agrarisch natuurbeheer en de proeftuin

Een andere ontwikkeling die zich in Groesbeek voltrekt is het agrarisch natuurbeheer. De Ploegdriever, een agrarische natuurbeheervereniging, is opgericht. Boeren die daarbij aangesloten zijn, verrichten beheer aan landschapselementen of stellen (tegen vergoeding) gronden beschikbaar voor bloemrijke perceelranden. Daarnaast is Groesbeek een proeftuin voor blauwgroene dooradering. (zie elders in dit nummer). Beide activiteiten kunnen leiden tot een gunstige ontwikkeling wat betreft natuur en landschap. Vooral de proeftuin kan grote gevolgen hebben, tenminste als er een voor de natuur- als voor de boeren een goede regeling uitkomt. Het Groesbeek landschap en de natuur in het agrarische gebied kan een flinke impuls krijgen en het buitengebied kan een enorme facelift krijgen.

Er is nog een aantal andere ontwikkelingen die hieraan bijdragen. Zo heeft de WMG met succes het initiatief genomen om het

netwerk van onverharde wandelpaden in het buitengebied veilig te stellen. Dit is gelukt. Daarnaast is er nog de Stichting Landschap Ooijpolder-Groesbeek, die naar verwachting in het buitengebied een viertal percelen toebedeeld krijgen in het kader van de landinrichting. Het gaat om ruim 4 ha. Deze percelen krijgen een natuurbeheer en zullen ook weer bijdragen tot de aantrekkelijkheid van het Groesbeekse buitengebied.

Al deze groene initiatieven kunnen een belangrijke invloed krijgen op de ontwikkeling van de agrarische sector van Groesbeek, mits deze kansen natuurlijk goed benut worden.

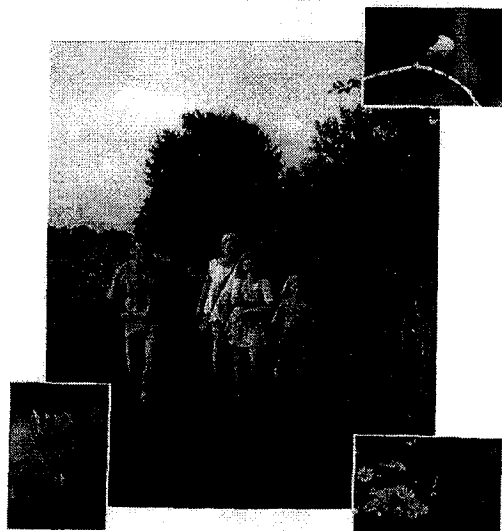
5. Slow food

De Nederlandse landbouw heeft sinds de tweede wereldoorlog een revolutie doorgemaakt. De productie is enorm omhooggegaan. Nederland is een exportland geworden van agrarische bulkproducten. Het nadeel van die bulkproductie is dat de prijs laag is, dat er veel import plaatsvindt van veevoer (dat verbouwd wordt in een gebied dat 4 maal zo groot is als Nederland) en dat wij met de stront en dus milieuvervuiling blijven zitten. Aanpak van die milieubelasting drukt het inkomen van de boer verder.

Nederland is altijd koploper geweest als het gaat om bulkproductie. Dat komt niet alleen door de vruchtbare en goed te bewerken grond. Bio-industrie is een nauwelijks grondgebonden agrarische bedrijfstak die zeer veel produceert (hoewel het diervoer vaak in goedkope lonenlanden geproduceerd wordt en veel grond kost). die hoge productiviteit tegen lage prijs heeft ervoor gezorgd dat in de bergachtige en rotsige streken van Europa de landbouw al grotendeels ter ziele is, met als gevolg een leeglopend platteland. In sommige gebieden, zoals aan de voet van de Pyreneeën liepen zelfs hele dorpen leeg. Ze vervielen tot spookachtige ruïnedorpen. In andere bergachtige streken trok de jeugd weg en bleven alleen de oude mensen achter. De schaalvergroting is funest geweest van de landbouw in de lager productieve gebieden en heeft hele gemeenschappen ontworpen. In die gebieden zien we nu een kentering optreden. Veel overgebleven boeren schakelen over naar een andere productiewijze. Ze gaan over tot het

Groesbeek wandelland

produceren van streekproducten, vaak biologische wijze geproduceerd, die ze vervolgens op ambachtelijke wijze verwerken tot een eindproduct. Deze producten zijn niet goedkoop, maar omdat ze bijzonder smaakvol zijn, wordt er een goede prijs voor betaald. De vaak zeer oude boerderijen worden sfeervol verbouwd tot accommodaties voor stedelingen of buitenlanders. De boerin verzorgt zelf maaltijden voor haar gasten. Deze formule heeft zelfs een naam gekregen: "slow food" als reactie op de fast food. In diverse bergachtige streken in Italië is de leegloop van het platteland tot staan gekomen en lijkt slow food een goede toekomst te krijgen. Nu zijn Italianen erg gesteld op lekker eten en ze willen daarvoor veel betalen. Denk maar aan truffels. Nederlanders zijn wat dat betreft vaak tegengesteld: als het maar goedkoop is, is alles goed. Toch is in deze houding van Nederlanders een kentering waarneembaar. Voor delen van Nederland met veel natuur, zoals Groesbeek, is de slow food ook een optie. Hiervoor zullen streekproducten ontwikkeld moeten worden, die zich onderscheiden van gangbare producten. Vervolgens moeten die producten een dusdanig imago zien te krijgen, dat consumenten er graag een meerprijs voor willen betalen. Deze ontwikkeling zal tijd kosten.

SAMENVATTEND

Indien de EU subsidies op termijn afgeschaft worden en de importbelemmeringen van arme landen opgeheven worden, is de kans groot dat maar enkele sectoren (bloemen en groenten) in de Groesbeekse landbouw winstgevend zijn. Dit betekent dat wanneer de Groesbeekse boer op de oude voet verder gaat, de landbouw grotendeels zal verdwijnen, tenzij de boeren daar nu op inspelen. Natuur en natuurbeleving zou wel eens het grootste kapitaal van Groesbeek kunnen zijn. Boeren kunnen daarop inspelen en dat karakter versterken door kwaliteit te produceren in plaats van de traditionele kwantiteit. Streekproducten (liefst biologisch geteeld), accommodatieverschaffing en natuurproductie zouden in de toekomst wel eens de dragers van de Groesbeekse landbouw kunnen worden. Zou kunnen, maar of het gebeurt, weten we over pakweg 20 jaar.

Henny Brinkhof

De vorige keer stonden we langs de spoorlijn vlakbij de Boersteeg bij een Kruiwilg, die hier in de spoorberm groeit. Mientje Piels-Theunissen had de juiste oplossing gevonden.

Deze keer staan we op merkwaardige plek vol verrassingen. We bevinden ons op een nog provisorisch met puin verbrede zandweg nabij nieuwbouw met het gezicht naar het westen. Het betreft vier aan elkaar geschakelde groene gebouwen van wel 80 bij 80 m. De achterste twee gebouwen zijn nog niet geheel klaar. Deze gebouwen, die deels ook ondergronds gaan moeten huisvesting geven aan een bevolkingsgroep, waarvan de woningnood schrijnend groot is. Er is dan ook gekozen naar een onconventionele wijze van huisvesting. Op de kamertjes van dit appartementencomplex zullen 6 bewoners gehuisvest worden. Op die manier is het mogelijk in dit centrum 300.000 bewoners te voorzien van een dak boven hun hoofd. Hiermee is het grootste woningcomplex van Nederland. De woningen worden opgeleverd voor 1 januari 2003. Toch zijn er geluiden in de maatschappij te beluisteren, die vinden dat, gezien de grootte van de kamers -zij spreken van liever van kooien- en het aantal bewoners per kamer onacceptabel groot is en zal volgens hen leiden tot grote welzijnsproblemen.

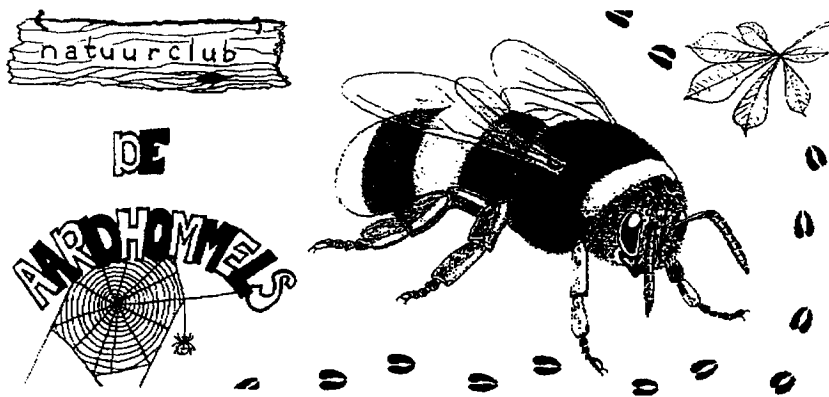
Wanneer we naar rechts draaien zien we wat verderop lossen huizen staan. Het zijn vrijstaande woningen met rode daken waarin mensen verblijven die na een jaar hard zwoegen van hun wel verdiende rust willen genieten van het Groesbeekse landschap. Echter het groene woningencomplex staat in de weg en is voor hen een doorn in het landschap. Ze zijn ook bang voor stank- en vliegenoverlast.

Wanneer we verder naar rechts draaien, zien we een glooiend landschap. Voor een bosschage zien we op een groot oppervlakte een mozaïek van zwart en oranje/bruin. Het mozaïek vormt een abstract werkstuk: er is geen figuur in te herkennen. Nadere beschouwing (verrekijker) leert dat het mozaïek opgebouwd is uit stapels dakpannen.

WIE KENT GROESBEEK

Verder naar draaiend zien we een glooiend akkerlandschap dat verder naar rechts vlak wordt. Vreemd genoeg wordt in de politiek deze laagvlakte aangeduid met de term "plateau". Dan zien we een boerderij in aanbouw en het skelet van een schuur. Aan de einder zien we beboste heuvel beginnen, die zich naar rechts voortzet. Als we bijna rond zijn, zien we een voetbalveld met rechts daarvan nog net het oude, houten, inmiddels half afgebrande woningcomplex dat plaats moest maken voor het nieuw, 4 maal grotere. Het nieuwe gebouw is een stuk hoger en het zal mij niets verbazen als het het grootste gebouw van Groesbeek is.

Kent u de plek waar vanuit deze beschrijving heeft plaatsgevonden, schrijf de oplossing dan naar Henny Brinkhof, Binnenveld 31, 6562 ZW Groesbeek.

De leukste keer bij de natuurclub.

Ik kwam voor de derde keer bij de natuurclub dat was toen nog op de Stekkenberg.

We gingen die dag sporen van wilde zwijnen zoeken en afdrucken er van maken. Toen we met zijn allen in het bos waren zagen we een wild zwijn. Hij bleef een paar seconden staan en liep daarna door.

We gingen verder en hebben op die morgen van alles gezien. Een boom waar aan je kon zien dat daar een varken aan geschuurd had, poot afdrucken maar ook varkensharen. Opeens zagen wij een stukje water daar wilden we gaan pauzeren. Nadien gingen we poot afdrucken maken met gips dat was heel leuk om te doen. We zijn ook nog op zoek geweest naar meer zwijnen maar helaas.

Toen we terug kwamen op het Hommelhol hebben we de afdrucken schoon gemaakt. Ik vond het die morgen erg spannend.

Tim Janssen

Het leukste op de natuurclub.

Al voordat ik bij de natuurclub ging dacht ik dat roofvogels ringen het aller leukste zou zijn wat er te doen was. Maar natuurlijk bleek dat alles heel leuk is.

Jammer genoeg was ik bij de eerste twee jaar telkens bij het ringen afwezig of ziek. Bij het derde jaar was ik er dan eindelijk bij. Het was nog leuker als ik verwachtte dat het was.

Maar ook het muizen project is altijd heel

leuk omdat we soms meerdere muizen in een val vinden (afgelopen jaar zelfs 4). Ik heb na de eerste keer dat ik dit mee maakte zelf ook een muizenval gekocht en daar mee twee muizen gevangen (snieki 1 en 2) die heel lang bij de natuurclub hebben gezeten en daar ook veel jongen gekregen. Ik zou nog heel veel kunnen vertellen want alles is heel leuk.

Gemaakt door Niek Janssen

Vissen bij de Koepel

De leukste dag uit de tijd voordat ik hulpleiding werd, vond ik de dag dat we gingen vissen bij de Koepel. We hadden er toen heel veel salamanders gevangen. Maar liet alleen salamanders, ook staartwantsen, bloedzuigers, kikkers, en de door mij gevonden: grote spinnende watertor. Niek vermoedde dat deze nog niet eerder was aangetroffen in de Koepel. Dat was natuurlijk het punt wat deze dag zo bijzonder maakte. Daarna gingen we de amfibieën tellen en bij elke soort turven hoeveel we hadden gevangen. Een tijdje daarna mocht iedereen weer naar huis.

Geschreven door hulpleider en hoofdredacteur van het blad Hommel 'ns:

Stijn Schreven

Hommelhol

12-01-02 (verlaat geplaatst, de diskette was kwijt)

Toen we vandaag bij het Hommelhol kwamen hoorden we dat we naar een dassenburcht gingen en naar ganzen gingen kijken.

Om bij de dassenburcht te komen moesten we eerst een heel eind fietsen en lopen. Toen Raymond en Henk ons de weg naar de burcht hadden gewezen, vertelde Raymond dat dassen hooi of gras buiten leggen om te luchten als het stinkt.

Toen we verder het bos in gingen was het tijd voor pauze toen iedereen chocomel en een koekje had gehad gingen we terug naar de fietsen.

Vanuit het bos gingen we naar de hogewaldseweg naar de ganzen kijken. Raymond en Henk hadden hun telescoop

Buizerd

meegenomen toen ze die op gezet hadden kon je de ganzen nog beter zien. We zagen ook een buizerd die bekeken we door de telescoop van Raymond. Toen moesten we weer naar het Hommelhol daar bleven we even en toen gingen we naar huis.

Geschreven door Bart Duijghuisen

Het Hommelhol 7-09-'02

Dit keer was het hard werken in de natuur. In het Hommelhol had Henk een vogellijst gemaakt. Daarop kunnen kinderen de vogels opschrijven die ze hebben gezien of gehoord.

We gingen de Foeperpot opruimen. Daar lag veel hooi en daar moesten allemaal grote bergen van worden gemaakt langs de sloot. Degene die het hardst werkte, kreeg een mooi natuurboek als prijs.

Maar natuurlijk hoefde je niet de hele tijd te werken. Je kon ook beestjes vangen in het water. En om er achter te komen wat voor beestjes je in je netje hebt gevangen, waren er zoekkaarten meegenomen.

Je kon het natuurlijk ook aan de hulpleiding of aan de leiding vragen. Sommigen hadden zelfs de wespspin gevonden tussen het gras. Zo waren er op het eind van de dag veel waterdierdjes gevangen (zoals kikkers, slakken, visjes, waterschorpioenen of staartwantsen) en veel wespspinnen en zelfs een eicoon. Wout was de hardste werker en dus kreeg hij het boek mee naar huis.

Geschreven door Stijn Schreven.

Het Hommelhol
24-08-'02

Het begin van een nieuw jaar voor het Hommelhol. Met ook een nieuwe hulpleiding: Niek, Tim en Stijn. Omdat het buiten weer vies weer was, hadden we een binnenprogramma.

Je kon braakballen uitpluizen, kool onderzoeken en beestjes, schedels of andere dingen onder de microscoop leggen. Deze was aangesloten op het computerbeeldscherm, zo kon iedereen meekijken. De meeste kozen voor het uitpluizen van de braakballen. Djai en Kees hadden de meeste schedels gevonden in de braakballen. Maar ook de grootste en de kleinste. Toen iedereen naar huis ging, kwamen Niek en Tim aanlopen met een dode rat. Niek had hem zien liggen langs de weg toen hij met Tim en Stijn naar huis fietste.

Geschreven door Stijn Schreven.

Universele verklaring voor de rechten van het dier: de uitgangspunten

4 oktober op wereld dierendag haalden de Stichting Varkens in Nood de televisie met het bericht dat ze net als bij mensen ook bij dieren een Universele verklaring voor de rechten van het dier willen. Het wordt de laatste jaren steeds duidelijker dat mens en dier minder verschillen dan wij graag willen geloven.

Hieronder hebben we de uitgangspunten en de toelichting daarop om te komen tot die universele verklaring overgenomen.

Uitgangspunten voor een Universele Verklaring voor de Rechten van het Productiedier

I DE MORELE PLICHT

Overwegende dat:

1 de mens voor eigen nut miljarden productiedieren houdt en doodt;

2 de mens in hoge mate de levensomstandigheden van het productiedier bepaalt;

3 de mate waarin het productiedier welzijn ervaart door inlevingsvermogen en (wetenschappelijk) kennis voor de mens bij benadering kenbaar is;

4 de anatomie, fysiologie en elementaire emoties bij mensen en productiedieren veelal door dezelfde wetmatigheden worden beheerst;

5 de overeenkomsten en verschillen tussen mens en productiedier geen principiële slechtere behandeling van het productiedier rechtvaardigen dan van de mens;

6 de mens om bovenstaande redenen de morele plicht heeft productiedieren een fatsoenlijk leven te bezorgen.

II DE STAND VAN ZAKEN

Overwegende dat:

7 deze morele plicht in de bio-industrie op grote schaal verzaakt wordt;

8 de bestaande wetgeving het productiedier onvoldoende beschermt;

9 zelfregulering door de betrokkenen in de

productieketen onvoldoende bescherming biedt;

10 de consument veelal over onvoldoende informatie, beoordelingsvermogen of moreel besef beschikt om via zijn koopgedrag het productiedier te beschermen.

III FUNDAMENTELE RECHTEN ALS UITVLOEISEL VAN DE MORELE PLICHT

Overwegende dat:

11 fundamentele rechten het belang van productiedieren adequaat kunnen beschermen;

12 door globalisering deze bescherming internationale werking dient te hebben;

13 een internationaal, onafhankelijk gerechtshof de naleving van deze fundamentele rechten dient te garanderen;

14 deze verklaring de normen vastlegt die iedere (rechts)persoon ten opzichte van de productiedieren in acht dient te nemen.

Deze fundamentele rechten zijn uitgewerkt in de artikelen van de Universele Verklaring van de Rechten van het Productiedier.

Toelichting op de uitgangspunten

OVERWEGING 1: De mens voor eigen nut miljarden productiedieren houdt en doodt

In de gehele wereld worden per jaar 1,2 miljard varkens geslacht en 42 miljard kippen. In de EU en toekomstige lidstaten zijn dit 1,7 miljard dieren, in Nederland ieder jaar 450 miljoen.

OVERWEGING 2: De mens in hoge mate de levensomstandigheden van het productiedier bepaalt

Het is evident dat miljarden dieren in de bio-industrie vrijwel geheel zijn overgeleverd aan de menselijke wil. Fokprogramma's, KI, familielevens, huisvesting, eten, drinken, transport, dood: het dier is voor zijn welzijn volledig afhankelijk geworden van de mens.

OVERWEGING 3: De mate waarin het productiedier welzijn ervaart door inlevingsvermogen en (wetenschappelijke)

kennis voor de mens bij benadering kenbaar is.

Indien een mens zich inleeft in een productiedier, met gebruikmaking van een combinatie van wetenschappelijke kennis en common sense, kan deze een redelijk oordeel vellen over het welzijn van het dier. Meer specifiek, de mens is in staat met voldoende nauwkeurigheid voor de meeste productiedieren te bepalen of het dier (voor zichzelf) een fatsoenlijk, danwel een nutteloos of een ondraaglijk leven heeft.

OVERWEGING 4: De anatomie, fysiologie en elementaire emoties bij mens en productiedier veelal door dezelfde wetmatigheden beheerst worden.

Het welzijn van mens en productiedier wordt grotendeels door dezelfde factoren bepaald. Het is zeer aannemelijk dat door overeenkomsten in anatomie, gedrag en fysiologie, gevoelens als pijn en genot bij veel productiedieren vergelijkbaar zijn met die van mensen. Het analogiebeginsel, dat aanvaard is door de Koninklijke Nederlandse Maatschappij van Diergeneeskunde, stelt daarbij dat de lagere hersendelen, waar emoties en pijn gelokaliseerd zijn, zodanig vroeg in de evolutie ontwikkeld zijn dat mensen en dieren deze gemeen hebben. Ook buiten de wetenschap is het in brede kring aanvaard dat veel aspecten die het welzijn bij mensen bepalen, niet wezenlijk anders zijn dan bij dieren.

OVERWEGING 5: De overeenkomsten en de verschillen tussen de mens en het productiedier geen principieel slechtere behandeling van het productiedier rechtvaardigen ten opzichte van de mens.

I Daar waar eigenschappen in het geding zijn die bij mens en productiedier vergelijkbaar zijn, dient het productiedier

niet principieel slechter behandeld te worden dan de mens (analogiebeginsel).

II Zijn eigenschappen van het productiedier gedeeltelijk gelijk aan de mens, dan geldt het analogiebeginsel alleen voor dit overeenkomstige deel. Hoe meer een productiedier op een mens lijkt, hoe meer rechten het aan het analogiebeginsel ontleent.

III Zijn bij de behandeling van het productiedier eigenschappen in het geding die niet voorkomen bij de mens dan worden deze eigenschappen op zichzelf beoordeeld.

Ad I Voor veel dieren geldt dat mishandeling tot dezelfde lichamelijke en psychische effecten kan leiden als bij mensen. De norm die geldt in het intermenselijk verkeer moet in deze gevallen ook gelden bij de behandeling van deze dieren. Hierbij dient rekening te worden gehouden met het totaal aan eigenschappen van het betreffende dier (soort, leeftijd, geslacht, individuele kenmerken). Het slaan van een kalfje leidt dan via het analogiepostulaat tot evidente schending van de norm, het slaan van een volwassen stier doet dat in mindere mate, terwijl het slaan van een mossel wordt beoordeeld aan de hand van de soortspecifieke eigenschappen van de mossel.

Ad II Mensen ondervinden extra leed indien zij onschuldig gevangen worden gehouden. Dit gevoel van onrechtvaardigheid is bij dieren waarschijnlijk niet of minder sterk ontwikkeld, waardoor de norm voor vrijheidsbeperking van dieren lager ligt.

Sommige eigenschappen komen niet voor bij mensen. Een kip legt eieren, een mens niet. Normering met betrekking tot deze eigenschappen dient te geschieden via (wetenschappelijke) kennis van het productiedier. Zo heeft bijvoorbeeld een kip die eieren moet leggen tussen andere kippen, grote stress. Indirect leiden echter ook deze soortspecifieke eigenschappen tot gelijkenissen met de mens. Kippen kunnen net als mensen niet tegen overbevolking, hebben behoefte aan privacy en zoeken bescherming en geborgenheid.

Ad III Reeds op grond van het analogiepostulaat bestaat er op veel punten geen morele rechtvaardiging voor een behandeling waarbij dieren wezenlijk slechter af zijn dan mensen. Wat betreft de

soortspecifieke eigenschappen - de eigenschappen dus die verschillen met de mens - leiden de wetenschappelijke conclusies vaak tot hetzelfde oordeel.

Een en ander betekent niet dat het dier dezelfde rechten zou kunnen claimen als de mens. Het betekent wel dat voor zover het dier lijkt op de mens, de rechten van het dier zouden moeten lijken op die van de mens, d.w.z. de rechten mogen niet principieel ten nadele afwijken. Voorzover het dier niet lijkt op de mens, heeft het dier eigen rechten. De combinatie van overeenkomstige en specifieke eigenschappen genereren de rechten van het productiedier.

OVERWEGING 6: De mens om bovenstaande redenen de morele plicht heeft productiedieren een fatsoenlijk leven te bezorgen.

De mens heeft een plicht dieren een fatsoenlijk leven te bezorgen c.q. een zorgplicht omdat:

- mensen ten opzichte van elkaar een zorgplicht hebben en elkaars welzijn dienen te respecteren;
- deze zorgplicht eerder aangenomen wordt ten opzichte van kwetsbare en afhankelijke mensen;
- de mens ook bij het productiedier een zorgplicht heeft vanwege de overeenkomsten in welzijn;
- deze zorgplicht des te sterker is omdat het productiedier voor zijn welzijn van de mens afhankelijk is;
- de mens over voldoende kennis en middelen beschikt om de door hem gehouden productiedieren een fatsoenlijk leven te bezorgen.

Indien, zoals bij een 'lagere' diersoort, het welzijn voor de mens niet kenbaar is, dan behoort het daarnaast tot de morele plicht van de mens om, zeker bij grote aantallen gehouden dieren, verder onderzoek te doen naar de eigenschappen van deze dieren.

OVERWEGING 7: De morele plicht in de bio-industrie op grote schaal verzaakt wordt.

Het welzijn van het productiedier wordt in essentiële zaken aangetast. Fokprogramma's tasten het wezen van het dier aan. Dieren groeien op in een omgeving die strijdig is met hun natuur, soms 24 uur badend in het licht, soms vrijwel permanent in het donker.

Fysieke ingrepen leiden tot groot lichamelijk ongemak. Eenzaamheid, overbevolking, angst, pijn of verveling, verkeerd, te weinig of juist te veel voedsel en vocht bepalen het leven. Bescherming hiertegen ontbreekt.

OVERWEGING 8: De bestaande wetgeving het welzijn onvoldoende beschermt.

Hoewel bijvoorbeeld de Nederlandse dierenbeschermingswetgeving er op het oog goed uitziet, blijkt zij in de praktijk niet of nauwelijks bescherming te bieden. Zo concludeert professor Boon dat 'alle pogingen om met de dierenbeschermingswetgeving in de hand daadwerkelijk bescherming te bieden aan dieren zijn mislukt.'

OVERWEGING 9 en 10: Zelfregulering door de betrokkenen in de productieketen onvoldoende bescherming biedt. En: De consument veelal over onvoldoende informatie, beoordelingsvermogen of moreel besef beschikt om via zijn koopgedrag het productiedier te beschermen.

Zelfregulering door marktpartijen is onvoldoende gebleken om adequate bescherming te bieden. Uit een rapport van het Rathenau Instituut blijkt dat geen enkel onderdeel van de productieketen zichzelf verantwoordelijk acht voor het welzijn van de dieren in de bio-industrie (shift in responsibility). De supermarkt wijst naar de consument, de consument naar de overheid, evenals de boer, en de overheid wijst weer terug naar de markt. Veelal wordt gezegd dat de consument niet meer wil betalen voor 'diervriendelijk' vlees - wat als doodoener wordt gebruikt om de bio-industrie met rust te laten.

De consument wordt veelal als de belangrijkste schakel beschouwd, maar de gedachte dat de consument uiteindelijk het productaanbod bepaalt, is onjuist, hetgeen ook uit onderzoek blijkt.

De supermarkten bepalen in feite de vraag bij de boeren en het aanbod (AH heeft Nederland aan de sherry geholpen) in de schappen. Men overschat de consument als men denkt dat deze in staat is bij elke aankoop zaken als dierenwelzijn, milieu, kinderarbeid en gezondheid in een rationeel en moreel proces mee te laten wegen. De consument vertrouwt veeleer op de overheid en de supermarkt en kan ook niet anders door de complexiteit van de voedselketen. Het is daarbij twijfelachtig of het welzijn van miljarden dieren mag worden overgelaten

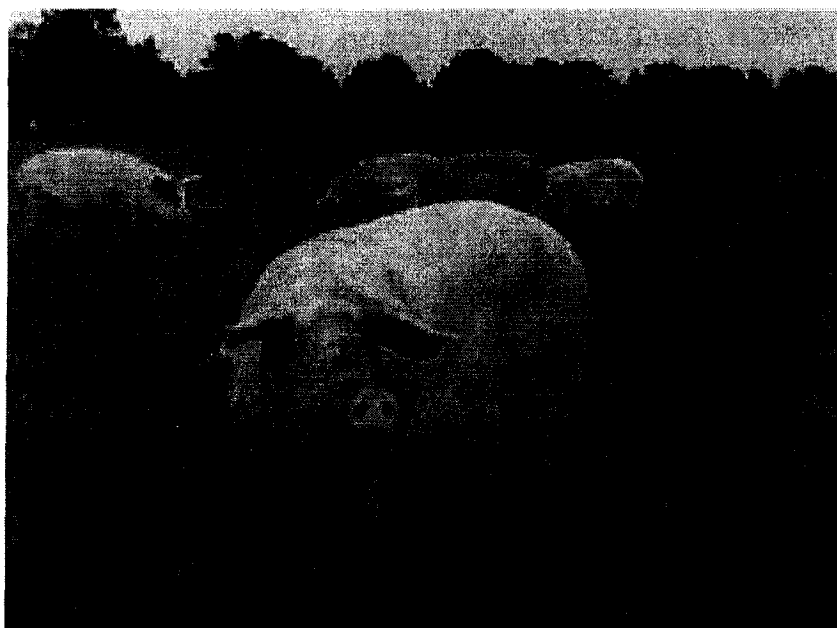
aan het financiële eigenbelang van de consument in plaats van aan het morele oordeel van de burger en van de maatschappij als geheel.

OVERWEGING 11: Fundamentele rechten het belang van het productiedier adequaat kunnen beschermen.

Het civilisatieproces bij mensen is in gang gezet door zich te verplaatsen in de ander (compassie met de ander) en de belangen en gevoelens van die ander te erkennen. De hierdoor ontstane zelfdwang is geïnstitutionaliseerd via het recht en vormt de basis van een geciviliseerde maatschappij en de fundamentele mensenrechten. Het proces dat tot het ontstaan van de bio-industrie heeft geleid, lijkt de omgekeerde weg te hebben afgelegd. Boeren zijn techneuten geworden die op bedrijfseconomisch verantwoorde wijze grote aantallen dieren via de computer besturen. Ze zijn de uitvoerders van een grootschalig bureaucratisch apparaat van banken, ambtenaren, slachthuizen, supermarkten en een consument op afstand, met het dier als bedrijfseconomisch object. Toenemend onvermogen en onwil zich in het dier te verplaatsen teneinde rekening te houden met diens belangen en emoties, tast de basis van de civilisatie ten opzichte van het dier aan en kan leiden tot barbaarsheid en excessen.

Fundamentele rechten zijn bij uitstek het instrument om een basale bescherming te bieden - hetgeen ook bij de mensenrechten het geval is gebleken - aangezien ze universele geldigheid hebben en tegen ieder mens kunnen worden ingeroepen.

Zo kan het ook

Het productiedier verdient om een aantal redenen eerder meer dan minder rechtsbescherming dan de mens:

- de mens bepaalt leven en welzijn van het productiedier. In een dergelijke afhankelijke situatie zonder zelfbeschikking vormt het recht de enige bescherming;
- de emotionele afstand tussen mens en dier en de massaliteit van het houden en doden vergroten de neiging tot verwaarlozing of mishandeling;
- de mens is vervreemd geraakt van het productiedier omdat de dieren in de bio-industrie onzichtbaar voor het publiek worden gehouden;
- de mens is een deels irrationeel wezen dat zelfs tegen zichzelf dient te worden beschermd (verplichte autogordels, drugs-wetgeving);
- dieren zijn niet in staat zich te organiseren of zich te beroepen op een redelijke behandeling, ze beschikken over stemrecht noch macht;
- het welbevinden van mensen leidt vaak tot bedrijfseconomisch gunstige resultaten, dierenwelzijn niet; met andere woorden, dierenwelzijn kost geld;
- multinationals houden wel rekening met mensenrechten, maar niet met dierenrechten.

Fundamentele rechten kunnen tegen eenieder ingeroepen worden. Gezien de neiging om de verantwoordelijkheid af te schuiven, is dit ook noodzakelijk. Alle betrokkenen in de keten, niet alleen de uitvoerders, moeten kunnen worden aangesproken.

Daarnaast kunnen fundamentele rechten niet eenvoudig terzijde worden gesteld. Dit is van belang omdat deze rechten kwetsbare wezens moeten beschermen tegen de invloed van economische belangen, globalisering en de invloed van GATT.

OVERWEGING 12: Door globalisering deze rechten internationale gelding dienen te hebben

GATT en andere internationale verdragen schrijven dwingend voor dat producenten van dieren en vlees vrije toegang dienen te hebben tot alle aangesloten markten. De meeste landen exporteren een groot deel

vervolg zie pag 52

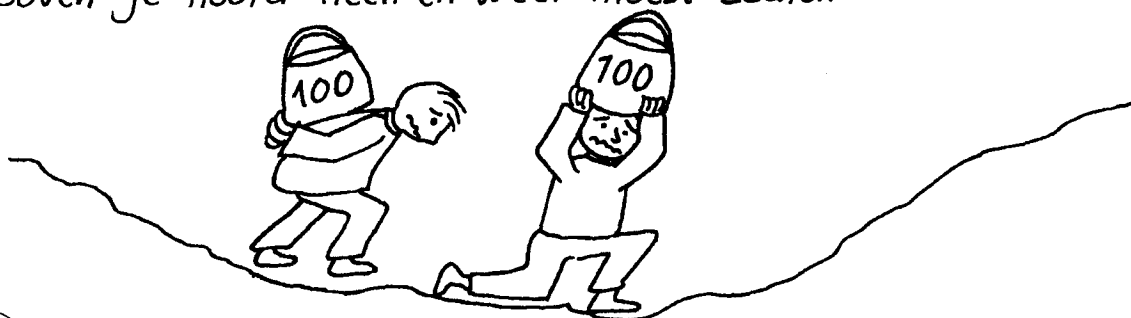
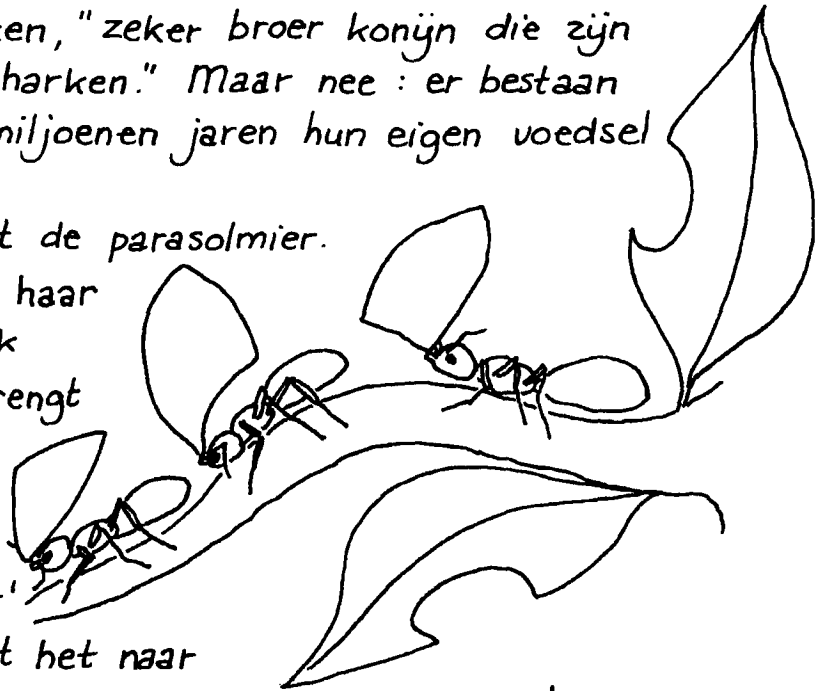
WEET JE WEETJE

Dit milieu-journaal gaat over landbouw. Jullie eigen 'weet je weetje' ook : dieren die aan landbouw doen. "Ja, ja" hoor ik je denken, "zeker broer konijn die zijn wortelveldje staat te harken." Maar nee : er bestaan echt dieren die al miljoenen jaren hun eigen voedsel verbouwen!

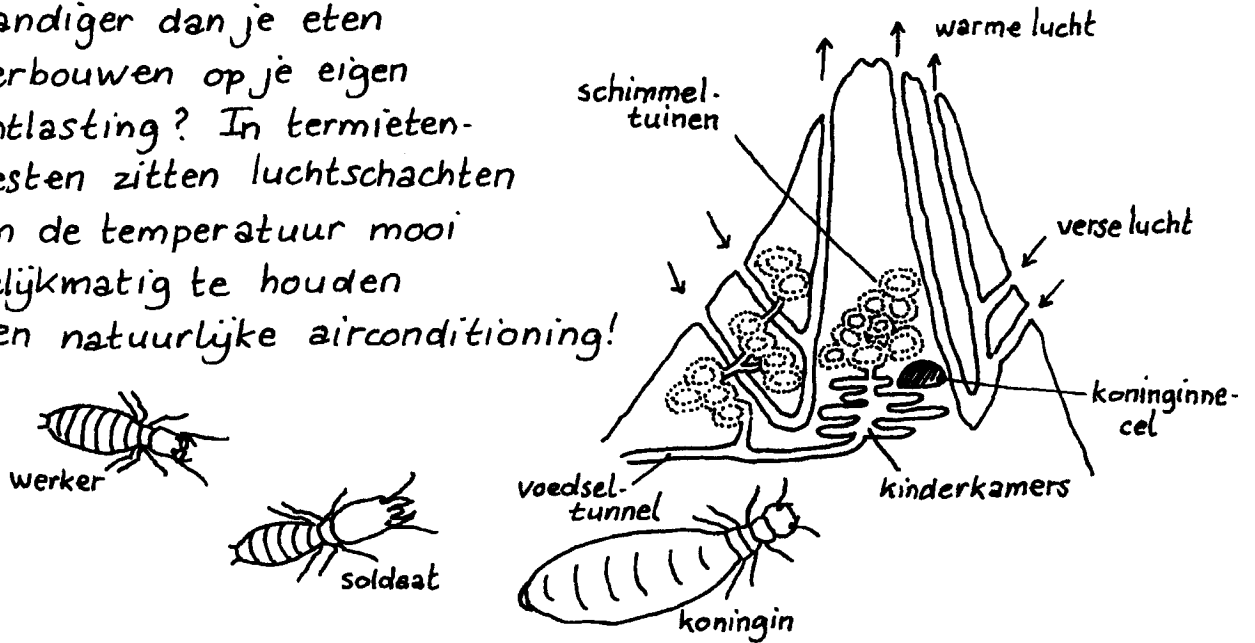
In zuid-Amerika leeft de parasolmier.

Deze mier snijdt met haar kaken steeds een stuk van een blad af, en brengt dat naar het nest waar haar kolonie leeft. Bij de ingang neemt een 'tuiniermier' het blad over en brengt het naar een ondergrondse tuin. Daar maken de mieren er hele kleine stukjes van om er een soort schimmel op te kweken, waarmee de mieren zich voeden. In deze schimmelkwekerijen moet de temperatuur en de vochtigheid altijd precies gelijk zijn. Daarom verzamelen parasolmieren geen bladeren als het regent : natte bladeren kunnen de schimmeloogst bederven ! Een mier kan een stuk blad dragen dat meer dan twee keer zo groot en zwaar is dan zijzelf. Stel je voor dat jij de hele dag met zo'n 100 kilo boven je hoofd heen en weer moest zeulen !

Behalve de parasolmieren zijn er nog meer insecten die schimmeltuinen aanleggen.

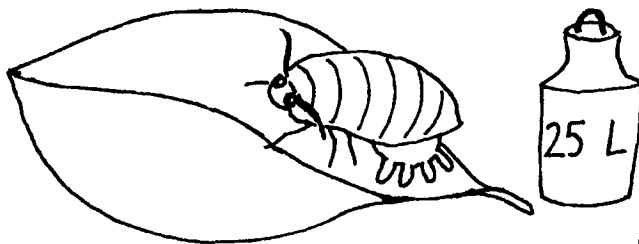
In west-Afrika bijvoorbeeld leven termieten in enorme zelfgebouwde heuvels waarin naast 'kinderkamers' en de 'koninginnecel' ook schimmeltuinen als voedselbron zitten. Deze schimmel groeit niet, zoals bij de parasolmier, op bladeren, maar op termietenpoep. En wat is er nu handiger dan je eten verbouwen op je eigen ontlasting? In termieten-nesten zitten luchtschachten om de temperatuur mooi gelijkmatig te houden. Een natuurlijke airconditioning!

Tenslotte zijn er ook kevers die schimmels telen:

De Beukeboorder vreet gangen in hout, maar hij eet dit niet op. Hij gebruikt de cellulose in het hout om er schimmel op te laten groeien die hij lekker vindt. Ongelooflijk hè? Al die insecten die er een landbouwbedrijf op nahouden. Wist je trouwens dat er ook veeboeren bestaan in de insectenwereld?

Er bestaan mieren die luizen houden, zoals wij koeien. In ruil voor voedsel en bescherming geven de luizen een zoete vloeistof ('melk') af, waar de mieren dol op zijn!

Jeske de Bekker

van hun vlees (Nederland zeventig procent van het varkensvlees) zodat nationale initiatieven onvoldoende zijn om het welzijn te beschermen. Teneinde 'diervriendelijke' producenten te laten concurreren op de wereldmarkt dienen de fundamentele rechten internationale werking te hebben.

OVERWEGING 13: Een internationaal, onafhankelijk gerechtshof de naleving van deze fundamentele rechten dient te garanderen

Dit forum zou gevestigd kunnen worden in Den Haag.

OVERWEGING 14: Deze verklaring de normen vastlegt die iedere (rechts)persoon ten opzichte van de productiedieren in acht dient te nemen.

De voorgaande overwegingen dienen vertaald te worden naar concrete rechtsregels (normen). Het soorteigen gedrag vormt daarbij een uitgangspunt. Het idee dat uit het gedrag van een diersoort specifieke rechten zijn af te leiden, is te vinden in de aanbevelingen van de Raad van

Europa en kan bogen op brede wetenschappelijke ondersteuning. Aan het begin van elke aanbeveling zijn de karakteristieke eigenschappen opgenomen van de betreffende diersoort. Een ander uitgangspunt voor de normering is om zoveel mogelijk menselijke normen via analogie op productiedieren toe te passen. Naarmate een dier meer overeenkomsten heeft met de mens, zijn rechtsregels die de mens beschermen, eerder ook van toepassing op de betreffende diersoort.

1 Prof. mr. D. Boon, Inaugurele Rede, 1998, p.16

2 Hoe oordelen we over de veehouderij, Rathenau Instituut, maart 2001

3 De overschatte invloed van de consument, Michiel van Nieuwstadt, NRC 2001

4 Hoe oordelen we over de veehouderij, Rathenau Instituut, maart 2001

5 Yvette Kleekamp & Bernd Timmerman, 'De intrinsieke waarde van het dier' in: Mensenrechten, dierenrechten, ecosysteemrechten, 1997